

INSPIRATIEDOCUMENT AANPAK PROBLEMATISCH GROEPSGEDRAG IN HET DIGITALE TIJDPERK

Gemeente Zoetermeer, Den Haag & Delft

Drs. J.B.A. van den Broek & Dr. R.A. Rokx

Partner in Crime & Erasmus School of Law - Erasmus Universiteit Rotterdam

In opdracht van: Gemeente Zoetermeer, Den Haag en Delft

1. INLEIDING	3
2. ERVARINGEN UIT AMSTERDAM	6
3. DIGITALE BEKWAAMHEID	11
Digikamers	11
Digitaal district	13
Online Jongerenwerk	16
4. KENNIS (ONLINE) STRAAT- EN JONGERENCULTUUR	21
Cappen voor Clout?	21
Handreiking rivaliserend groepsgedrag in een hybride werkelijkheid	22
Drillboekje voor professionals	23
Functie Netwerkmakelaar	24
5. DUIDELIJKE (JURIDISCHE) KADERS	26
6. CONCRETE TOOLS	31
Social media en strafrecht	31
Drillrap en strafrecht	36
Social media en bestuursrecht	40
Meldpunt Openbare Orde Content (MOOC)	41
Experiment preventieve interventie op social media	42
7. OVERKOEPELENDE LESSEN	44
8. LITERATUURLIJST	48

1. INLEIDING

De afgelopen jaren worden professionals binnen het jeugdveiligheidsdomein in toenemende mate geconfronteerd met casuïstiek waarin niet alleen de fysieke buitenruimte, maar ook nadrukkelijk het online domein een voorname rol speelt. Met de digitalisering van onze samenleving blijken ook straat-georiënteerde jongeren – jongeren die in meer of mindere mate waarde hechten aan elementen van straatcultuur – veelvuldig gebruik te maken van digitale technologieën en platformen. Een goed voorbeeld hiervan vormen rivaliserende jeugdgroepen die elkaar de afgelopen jaren niet alleen in het offline domein, maar ook nadrukkelijk online naar het leven stonden. Dat dergelijke conflicten uiteindelijk niet zonder uitzondering in de publieke buitenruimte worden uitgevochten, hebben we de afgelopen jaren met enige regelmaat in de media kunnen zien. Zo zullen de [steek- en schietpartij](#) op de Pier van Scheveningen en de [gewelddadige dood](#) van Jay-Ronne Grootfaam in Amsterdam-Zuidoost veel mensen nog helder voor de geest staan. Bovengenoemde incidenten lijken zicht te geven op de hybridisering van straatcultuur, waarbij on- en offline door elkaar heen lopen en elkaar voortdurend beïnvloeden. Hoewel we steeds meer zicht krijgen op de contouren van deze hybride werkelijkheid, wordt deze door zowel professionals als wetenschappers nog onvoldoende begrepen.

Ook in de regio Zoetermeer – Den Haag – Delft worden professionals geconfronteerd met casuïstiek waarin het online domein een belangrijke rol lijkt te vertegenwoordigen. In het bijzonder geven de drie gemeenten aan zich zorgen te maken over de manier waarop rivaliserende jongeren uit de verschillende gemeenten elkaar op social media uitdagen, beledigen en bedreigen – waarbij ook drillrap een rol lijkt te spelen – en hoe dit in sommige gevallen leidt tot [fysiek geweld](#). Zoals zo vaak blijft deze casuïstiek onder invloed van social media niet beperkt tot de grenzen van een specifieke gemeente, maar verwordt deze nadrukkelijk tot gebiedsoverstijgende problematiek. De opdrachtgevers van het onderhavige onderzoek geven aan uitdagingen te ervaren met betrekking tot deze betrekkelijk nieuwe werkelijkheid en vragen om handvatten om hier adequater op te kunnen reageren. Om deze uitdagingen te concretiseren hebben we in een vooronderzoek¹ bij lokale professionals uitgevraagd welke knelpunten, zorgen en behoeften zij ervaren met betrekking tot problematisch groepsgedrag in het digitale tijdperk. Op basis van de afgenomen interviews en vragenlijsten bleken professionals uit Delft, Den Haag en Zoetermeer jeugdproblematiek waarbij social media en drillrap een rol spelen in grote mate te herkennen en bovendien inderdaad uitdagingen te ervaren met betrekking tot de aanpak van deze casuïstiek. Meer specifiek vallen op basis van dit vooronderzoek vier concrete behoeften te destilleren van lokale professionals werkzaam bij onder andere de gemeente, politie, jongerenwerk, Openbaar Ministerie, de Raad voor de Kinderbescherming en in het onderwijs.

¹ Zie “Problematisch groepsgedrag in het digitale tijdperk: de knelpunten, zorgen en behoeften rondom online problematisch groepsgedrag van professionals in Zoetermeer, Delft en Den Haag (Moussaid, Van den Broek & Roks, 2022)” en de bijbehorende infographic.

- (1) **De behoefte aan meer digitale bekwaamheid:** hoe krijg ik als professional online beter zicht op wat er speelt?
- (2) **De behoefte aan meer kennis over (online) straat- en jeugdcultuur:** hoe dien ik als professional te duiden wat ik online zie?
- (3) **De behoefte aan duidelijke (juridische) kaders:** wat mag ik als professional wel en niet om online beter zicht te krijgen op wat er speelt?
- (4) **De behoefte aan concrete tools:** welke mogelijkheden heb ik als professional om groepsgedrag in het digitale tijdperk aan te pakken?

Bovenstaande behoeften kwamen voor de onderzoekers niet als verrassing, omdat ze geenszins zijn voorbehouden aan de regio Haaglanden². Overall in Nederland zien we dat gemeenten aan de hand van de digitalisering van straatcultuur en problematisch groepsgedrag worden geconfronteerd met vergelijkbare uitdagingen en zodoende in veel gevallen vergelijkbare behoeften kennen. Om deze reden zien we dat op veel verschillende plekken in het land partijen aan de slag gaan om deze uitdagingen het hoofd te bieden. Dit heeft geleid tot mooie initiatieven, maar ook tot een wildgroei aan projecten en een gebrek aan overzicht. Daarbij valt op dat gemeenten – maar ook andere professionals in het jeugdveiligheidsdomein – vaak maar matig op de hoogte zijn van wat er bij andere gemeenten gebeurt. Vanwege het gebrek aan kennis en overzicht van wat er in Nederland al voor mooie dingen gebeuren met betrekking tot de aanpak van problematisch groepsgedrag in het digitale tijdperk, is in overleg met de opdrachtgever besloten op te halen welke ideeën in de rest van het land worden ontplooid en welke waarde deze initiatieven kunnen vertegenwoordigen voor de aanpak in regio Haaglanden. Onderstaand document bevat een overzicht van verschillende interventies met betrekking tot de aanpak van problematisch groepsgedrag in het digitale tijdperk, dat tegemoetkomt aan de behoeften van lokale professionals en kan dienen als onderligger voor de integrale aanpak van deze problematiek. De hoofdvraag van dit onderzoek was:

Welke succesvolle interventies zijn er de afgelopen jaren in Nederland ontwikkeld met betrekking tot problematisch groepsgedrag in een hybride werkelijkheid en hoe kunnen deze good practices de integrale aanpak van deze problematiek verbeteren?

Voor de beantwoording van deze vraag hebben we een beknopt literatuuronderzoek verricht, maar hebben we met name professionals werkzaam op verschillende plaatsen in het land gesproken. We hebben ons hierbij op zowel preventieve als meer repressieve interventies gericht, waarbij ook nadrukkelijk aandacht is besteed aan bestuurlijke en strafrechtelijke maatregelen. In totaal zijn hiervoor 11 interviews afgenomen met 13 respondenten die allen gevraagd zijn naar het ontstaan van hun initiatieven, ideeën en interventies en dan met name naar de werkzame bestanddelen hiervan. Daarnaast hebben we hen gevraagd om – waar mogelijk – openbare documenten te delen waarin hun manier van werken wordt beschreven

² Omwille van de leesbaarheid zal soms worden gesproken over “regio Haaglanden” om gemeenten Zoetermeer, Den Haag en Delft aan te duiden. Deze aanduiding is ook inhoudelijk passend omdat problematisch groepsgedrag onder invloed van digitalisering vrijwel altijd gebiedsoverstijgend is – en dus niet precies beperkt blijft tot de grenzen van de gemeenten die als opdrachtgever van dit onderzoek gelden.

en/of geëvalueerd. Hoewel de gemeenten Delft, Den Haag en Zoetermeer opdrachtgever van dit onderzoek zijn, is problematisch groepsgedrag een thema dat een integrale aanpak vereist. Onze dataverzameling heeft zich daarom niet beperkt tot gemeentelijke interventies. Zoals in de hoofdvraag beschreven staat, hebben we ons gericht op interventies die de integrale aanpak in brede zin kunnen verbeteren. Om deze reden komen in dit onderzoek ook nadrukkelijk interventies van partijen als het Openbaar Ministerie, jongerenwerk en politie aan bod.

De interventies die in deze uitgave worden besproken zijn in grote mate ongelijksoortig. In sommige gevallen gaat het om volledig uitgewerkte werkwijzen, in andere gevallen om ideeën die grotendeels nog vorm moeten krijgen. Sommige interventies zijn omvangrijk, andere opvallend klein(schalig). Waar sommige interventies uitgebreid geëvalueerd zijn, moeten sommige hun waarde in de praktijk nog grotendeels bewijzen. Deze bonte verzameling van good practices is zodoende niet *evidence based*, maar moet vooral worden gezien als een bron van inspiratie en een praktische handreiking. Aan de hand van dit document hopen we (in onze ogen goede) ideeën te kunnen aanreiken aan professionals die binnen hun werk handelingsverlegenheid ervaren met betrekking tot de aanpak van problematisch groepsgedrag dat zich deels in het online domein afspeelt. De opsomming in deze uitgave is bovendien in geen enkel opzicht limitatief: er zijn ongetwijfeld nog veel andere waardevolle initiatieven te vinden in het Nederlandse jeugdveiligheidsdomein die aan de aandacht van de onderzoekers en de scope van dit beknopte onderzoek zijn ontsnapt. In dat opzicht moet dit inspiratiedocument vooral gezien worden als een verkenning, een eerste aanzet en een uitnodiging om goede ideeën met elkaar te delen. Deze uitgave vormt zodoende eerder een vertrekpunt dan een eindopsomming.

In dit rapport bespreken we ideeën en interventies die tegemoetkomen aan een van de vier eerder benoemde behoeften. Per good practice bespreken we wat deze inhoudt, waarom deze waardevol is, welke werkzame bestanddelen deze bevat en welke uitdagingen deze met zich meebrengt. In hoofdstuk 3 staan de good practices centraal die tegemoetkomen aan de behoefte aan digitale bekwaamheid. In hoofdstuk 4 verkennen we de ideeën die kunnen helpen bij de behoefte aan kennis over straat- en jongerencultuur. Hoofdstuk 5 kent als focus de (juridische) kaders die voorhanden zijn, terwijl in hoofdstuk 6 concrete tools worden aangereikt. In hoofdstuk 7 bespreken we de overkoepelende lessen die naar voren komen uit de verkenning van de verschillende good practices. Tevens benoemen we daar een aantal stappen die in de (nabije) toekomst gezet kunnen worden om het online domein een integraal onderdeel van de aanpak van problematisch groepsgedrag te maken. We beginnen dit onderzoek echter met een schets van de manier waarop er in Amsterdam sinds 2019 is omgegaan met het verschijnsel van rivaliserend groepsgedrag in het digitale tijdperk. Dit hoofdstuk vormt de opmaat tot de bespreking van de verschillende good practices.

2. ERVARINGEN UIT AMSTERDAM

Nederland werd op 3 september 2019 opgeschrikt door een steekincident met dodelijke afloop voor de Bijlmerflat Florijn. Tijdens een korte confrontatie tussen jongeren van twee rivaliserende drillrapgroepen wordt Jay-Ronne Grootfaam – een van de frontmannen van FOG (Fully op Gevaar) uit Venserpolder – met een machete in zijn hals gestoken. Een dag later overleed Grootfaam, die ook wel bekend stond onder de rapnamen RS en TrappyDemon, op 18-jarige leeftijd in het ziekenhuis aan zijn verwondingen. In een nieuwsbericht van 21 mei 2021 schrijft het [Openbaar Ministerie](#) het volgende over dit incident:

Uit onderzoek blijkt dat het slachtoffer en de verdachten tot verschillende groepen behoorden die al een jaar ruzie hadden. Die twee groepen binnen de drillrapscene zijn FOG (Fully op Gevaar) waartoe het slachtoffer behoorde en KSB (Kikkensteinbende) waar de beide verdachten bij horen. Uit het onderzoek zijn aanwijzingen naar voren gekomen dat de aanleiding voor die ruzie mogelijk gelegen is in een steekincident dat op 14 augustus 2018 heeft plaatsgevonden op de Agatha Christiesingel in Amsterdam waarbij leden van de rapgroep KSB gewond waren geraakt. De drillrapvete tussen FOG en KSB wordt op diverse sociale media gevoed met videoclips en berichten over en weer. Ook na het dodelijke steekincident zijn er diverse videoclips op sociale media gepubliceerd waarin sommige leden van beide groepen elkaar vernederen. Ook wordt de strijd soms aangewakkerd door buitenstaanders of volgers. De strijd tussen de groepen wordt daardoor alleen maar uitvergroot.

In het bovenstaande verhaal vallen gelijkenissen te ontdekken met de uitdagingen waarmee professionals in de gemeenten Delft, Den Haag en Zoetermeer zich geconfronteerd zien. In dit hoofdstuk geven we een korte beschrijving van de manier waarop er in Amsterdam is omgegaan met de aanpak van rivaliserend groepsgedrag. We doen dit aan de hand van een interview met iemand die nauw bij de aanpak betrokken was. Hoe heeft de aanpak van rivaliserend groepsgedrag in Amsterdam, mede naar aanleiding van het bovengenoemde incident, vorm gekregen? Wat waren de uitdagingen en welke lessen zijn er geleerd die nuttig en relevant zijn voor professionals in andere gemeenten die te maken hebben met vergelijkbare fenomenen?

“Omdat ik drill niet snapte”

De respondent is werkzaam als netwerkspecialist bij de politie-eenheid Amsterdam. In die functie is hij naar eigen zeggen verantwoordelijk voor het bouwen van netwerken met iedereen die woont, werkt en leeft in Amsterdam Zuidoost. Dat komt ook nadrukkelijk naar voren in het verhaal dat hij vertelt over de aanpak van rivaliserende drillrapgroepen in Amsterdam Zuidoost. Een eerste belangrijke stap nadat hij in aanraking kwam met drill door de dood van Grootfaam, was dat hij zich de muziek en de bijbehorende cultuur probeerde eigen te maken. Naar eigen

zeggen omdat hij *“drill niet snapte”*. Hij verdiepte zich in de in Nederland in die periode opkomende muziekstroming door via zijn netwerk in het stadsdeel in contact te komen met jongeren die hem uitleg konden geven over het fenomeen. In het bijzonder om beter te kunnen begrijpen wat hij zag in de clips en hoorde in de nummers. Na deze eerste verdieping zag hij veel facetten terug die hij kende uit andere jeugdgroepen en straatcultuur in bredere zin.

Na het beter begrijpen van drillmuziek en de bijbehorende online drillrapcultuur zocht hij ook nadrukkelijk verbinding met de jongeren die onderdeel uitmaken van drillgroepen in Amsterdam Zuidoost. Voor een deel kon hij zich vanwege zijn eigen jeugd en afkomst identificeren met deze doelgroep. Daarbij gaf hij aan dat het belangrijk is om met een open vizier het contact aan te gaan, niet direct te veroordelen, maar om tegelijkertijd in de woorden van de respondent wel *“straight”* te zijn tegen de jongeren: *“ik ben er om je te helpen, maar als je schuin oversteekt, ben ik ook degene die je een bekeuring geeft. Ik ben wel van de politie”*. Hij is van mening dat deze manier van werken zijn vruchten heeft afgeworpen en dat jongeren het gevoel hadden dat er iemand naar hen luisterde.

“De soap kennen”

Aan het steekincident met dodelijke afloop in september 2019 lag, zoals hierboven reeds werd beschreven, een conflict tussen twee rivaliserende groepen ten grondslag: *FOG (Fully op Gevaar)* en *KSB (Kikkensteinbende)*. Bij de politie hebben ze deze *beef* gekozen om hun aanpak rond vorm te geven, in het bijzonder omdat veel van de steekincidenten onder jongeren in Amsterdam Zuidoost op een of andere manier vielen te herleiden naar deze vete. Het probleem rondom drill kwam daarmee nadrukkelijk op de politieke agenda in Amsterdam en dit maakte dat er binnen de lokale politie met capaciteit werd geschoven om op het fenomeen te kunnen focussen. Landelijk kwamen er vervolgens nog meer geld, middelen en capaciteit voor de aanpak van drill naar aanleiding van het steekincident met dodelijke afloop op de Pier van Scheveningen in augustus 2020.

In het begin bleek het volgens de respondent lastig om goed zicht te krijgen op wat er nu precies speelde onder deze jongeren, in het bijzonder omdat het ging om een relatief nieuw fenomeen in Nederland. Bovendien speelde de rivaliteit zich voor een belangrijk deel af op social media en in de muziek, op plekken die voor een groot deel aan het zicht van de professionals onttrokken bleven. Belangrijk in de vete tussen FOG en KSB was het om *“de soap te kennen”*, te weten wie erbij betrokken zijn en wat de verhaallijn is. Ten aanzien van de steekincidenten betekende dat het maken van een tijdlijn die onder andere werd gevoed door informatie uit de muziek die deze jongeren online hadden verspreid.

In de zoektocht naar het beter begrijpen van het fenomeen, gaf respondent aan dat hij niet alleen heeft geopereerd, maar dat hij nadrukkelijk de verbinding heeft gezocht met andere partners in de aanpak die goed thuis waren in de materie. Hierbij waren in zijn woorden “vooral

de *grasroots* organisaties" van groot belang, stichtingen die middels subsidies in de wijk actief zijn. Bovendien vond hij expertise bij het lokale Zorg- en Veilheidshuis (Actiecentrum Veiligheid en Zorg) waardoor beter geduid kon worden wat er naar voren kwam in muziek en op social media. Tegelijkertijd kwam hij in contact met partners die het fenomeen niet kenden en er weinig van begrepen. De respondent stelt dat hij het zag als een verantwoordelijkheid van de politie om informatie over het fenomeen met deze ketenpartners te delen. In het kader daarvan nodigde hij verschillende partijen uit op het bureau om zijn kennis en inzichten te delen, zodat de professionals in de aanpak zo goed mogelijk op de hoogte werden gebracht van 'de soap' tussen *KSB* en *FOG* en het fenomeen drill in bredere zin. Hierbij was het belangrijk om per partij maatwerk te leveren, omdat ketenpartners duidelijk verschillende kennisniveaus en -behoeften hadden.

“Toen we een groepsaanpak hadden, werd het makkelijk”

Het delen van kennis over het fenomeen met ketenpartners kon echter alleen op hoofdlijnen, aangezien informatiedeling tussen partijen maar in beperkte mate is toegestaan. Volgens de respondent verdween deze beperking toen de verschillende groepen konden worden ondergebracht in een groepsaanpak. Een dergelijke structuur zorgt er volgens de respondent immers voor dat er een covenant is en dat er informatie kan worden verzameld en gedeeld. De informatie die relevant was in het licht van deze groepsaanpak was voor een deel afkomstig van de ketenpartners, waaronder van de gemeente: *“vanuit Team Veiligheid van de gemeente kregen we dit filmpje doorgestuurd”*. De respondent benadrukt dat het wel bijzonder veel vertrouwen vereist tussen mensen binnen verschillende organisaties om informatie te delen. Daarbij werd door de politie ook gewezen op de mogelijkheid om informatie anoniem aan te leveren, in het bijzonder wanneer er nadrukkelijke zorgen waren over wraakacties of bedreigingen, bijvoorbeeld via Team Criminele Inlichtingen en Meld Misdad Anoniem. De laatste optie bleek toentertijd niet direct een mogelijkheid, omdat beeldmateriaal er niet anoniem gedeeld kon worden. Volgens de respondent wordt daar op dit moment door Meld Misdad Anoniem aan gewerkt.

Gedurende het gesprek wordt duidelijk dat de respondent in Amsterdam tegen vergelijkbare uitdagingen aanliep als die op het moment worden ervaren in de gemeenten Delft, Den Haag en Zoetermeer. Als de interviewers vragen naar een belangrijke les uit de aanpak in Amsterdam Zuidoost, stelt de respondent: *“We hebben echt gewoon de grens opgezocht, steeds in overleg met de beleidsofficier. We hebben gewoon gezegd: we moeten wat, punt”*. Cruciaal voor het slagen van deze aanpak bleek het hebben van een gezamenlijk doel. Volgens de respondent voelden de verschillende ketenpartners échte urgentie om dit probleem aan te pakken: *“We wilden gewoon dat het geweld stopte, dat wilden we allemaal”*. Bovendien was het volgens de respondent belangrijk als politie te laten zien dat je er niet alleen maar bent om die jongens aan te pakken: *“Wij moeten soms ingrijpen waar het moet, om de situatie rustig te krijgen. Soms moet een jongen gewoon geveegd worden, en dan gaan we kijken naar verplichte hulpverlening.”*

Ervaringen uit de groepsaanpak

Samen met de partners is er een lijst opgesteld van jongeren die onderdeel uitmaken van de drillrapgroepen in Amsterdam Zuidoost. Daarbij zijn niet de GBA-adressen leidend geweest volgens de respondent: *“want zijn dan bijvoorbeeld gelieerd aan drillrapgroep X, maar ze wonen misschien in Gein of Weesp, dat moet niet uitmaken, daar gaan we maatwerktrajecten op draaien”*. Ook jongeren die dus niet in Amsterdam Zuidoost stonden ingeschreven werden bij de aanpak betrokken. Er werd een groepsaanpak gedraaid op twee grote groepen en daaromheen werden ook allerlei andere drillrapgroepen in kaart gebracht. Vervolgens konden die andere groepen ook meegenomen worden in de groepsaanpak, simpelweg omdat er allerlei dwarsverbanden en relaties waren met ofwel KSB of FOG.

Veel informatie over deze groepen werd online verzameld. Binnen de politie werd gewerkt met een zogenaamd “werken onder dekmantel-traject”, waarbij de politie met afgeschermde accounts kon infiltreren in bepaalde online groepen. Dit alles echter met toestemming van de rechter-commissaris, zo benadrukt hij: *“We hebben echt moeten uitleggen dat er een reëel gevaar was voor geweldsincidenten. Er waren een aantal heftige incidenten. De [Albert Heijn-steekpartij](#) was verschrikkelijk, maar heeft wel geholpen voor de bewustwording van dat dit een openbare orde-kwestie is.”*

Naast het belang van het verzamelen van online informatie, wijst hij op het belang van het sociale verhoor:

“Wij lopen er soms tegenaan dat er nooit goede sociale verhoren zijn gedaan bij deze minderjarige jongens. Er wordt niet doorgevraagd! Bijvoorbeeld naar de relatie met ouders. Die sociale verhoren zijn echt een probleem, ook als het gaat om drill. Je kunt soms pas veel later merken hoe belangrijk dat sociaal verhoor kan zijn. Het zijn antwoorden die helpen om te kunnen inschatten in hoeverre we ons zorgen moeten maken over een jongere.”

Het gaat, zoals de bovengenoemde werkwijzen duidelijk maken, om het verbinden van online aan offline informatie. De activiteiten van de jongeren in de rivaliserende groepen vragen daarbij niet altijd om een volledig nieuwe aanpak. Ook reeds bestaande interventies lijken nog steeds hun waarde te hebben, zoals het voorbeeld van een gebiedsverbod dat een jongen uit een drillrapgroep kreeg opgelegd voor zowel zijn eigen gebied als dat van een rivaliserende groep. De respondent legde uit dat de driller in kwestie toen geen videoclips meer online plaatste:

“Toen hebben we rondgevraagd en toen zeiden ze: als hij nu op de plek waar hij verblijft een clip gaat opnemen zien mensen dat het niet de Bijlmer is. Dus je doet stoer maar je bent niet eens in je eigen buurt. Dus de clips stopten. En toen had hij één clip geplaatst en er waren twee frames in die clip die ik herkende als de flat van de buurt waar hij staat

ingeschreven in de Bijlmer. En ik wist dat hij die beelden niet eerder had kunnen opnemen. Ik kwam dit op het spoor omdat ik alle nieuwe clips altijd meteen bekijk om te weten wat er speelt. Dus toen ik hoorde dat er een nieuwe clip online stond had ik die meteen gecheckt. Als ik sommige dingen dan niet begrijp, vraag ik ze aan de jongerenwerkers of mensen die dicht op die jongens staan."

De respondent deelde zijn bevindingen met een aantal collega's en die waren het eens dat het een locatie in de Bijlmer betrof. Het gebiedsverbod van de driller is toen verlengd en de respondent heeft hem dit persoonlijk medegedeeld. Er stond eigenlijk een dwangsom op de overtreding van het gebiedsverbod, maar in overleg met de burgemeester is toen besloten om het gebiedsverbod te verlengen in plaats van het innen van de dwangsom: *"Zo'n jongen heeft helemaal geen geld en dat zou hem lang kunnen achtervolgen."*

Dat de driller hierdoor twee keer drie maanden achter elkaar niet in het gebied mocht komen, heeft erin geresulteerd dat hij nu helemaal niet meer in het gebied komt. Zijn moeder wil hem niet meer in huis hebben, volgens de respondent vanwege zijn gedrag en de gevaarstelling voor zijn broertjes en zusjes. Lange tijd deed hij volgens de respondent overigens alsof hij vastzat, als excuus waarom hij niet meer in de buurt te vinden was. De respondent meent dat dergelijke interventies een jongere kunnen helpen, omdat hierdoor de druk een beetje wegvalt en het ook als excuus gebruikt kan worden om niet meer op bepaalde plekken in de buurt te komen en niet op bepaalde uitdagingen in te gaan.

Uit het bovenstaande verhaal vallen reeds een aantal ideeën te distilleren die aanknopingsmogelijkheden bieden voor de aanpak van problematisch groepsgedrag in de regio Haaglanden. In de komende vier hoofdstukken bespreken we andere good practices die relevant zijn in de context van dit onderzoek en tegemoetkomen aan de diverse door professionals naar voren gebrachte behoeften.

3. DIGITALE BEKWAAMHEID

Uit het vooronderzoek kwam in de eerste plaats naar voren dat professionals van zichzelf en van anderen vinden dat zij niet altijd even goed zijn toegerust op online werken. Professionals zouden in hun ogen – met andere woorden – meer digitaal bekwaam moeten worden. Een van de lokale professionals stelde:

“Het allerliefst zou ik hebben dat alle partners om ons heen ook meer digitaal bekwaam raken en hun werkveld gaan verleggen naar het online domein.”

Deze digitale bekwaamheid heeft volgens de professionals te maken met zichtbaar zijn op social media, maar vooral met de vaardigheid om online problematisch groepsgedrag vroegtijdig te signaleren en zodoende mee te gaan in de verschuiving naar de online wereld. In het bijzonder zouden de politie en het jongerenwerk – mede omdat zij online de meeste mogelijkheden hebben voor het verkrijgen van inzicht – hun digitale bekwaamheid kunnen verbeteren. In onderstaand hoofdstuk bespreken we een aantal manieren waarop verschillende partijen in het land bezig zijn de digitale bekwaamheid van professionals te verbeteren en welke meerwaarde dit kan hebben voor de aanpak van online problematisch groepsgedrag in regio Haaglanden.

Digikamers

De eerste good practice die we bespreken betreft de zogenaamde Digikamer van Politie-eenheid Rotterdam. Een Digikamer is, zo legde een van de twee respondenten uit, kortgezegd waar de middelen beschikbaar zijn om het digitale politiewerk te kunnen doen. Alhoewel de term Digikamer bij de onderzoekers de verwachting wekte van een hypermodern ingerichte ruimte, met allerlei hightech hard- en software, bleek niets minder waar. Op een grote wand van de Digikamer was de overkoepelende visie van Digikamers verbeeld. Niet met behulp van grote touchscreens, maar in de vorm van een op de muur geplakte afbeelding die de breedte en hoogte van de wand van de Digikamer bestreek. Tegenover deze wand stonden enkele tafels met daarop enkele computers. Aan enkele wanden hingen grote beeldschermen, maar niet van een andere of betere kwaliteit dan de beeldschermen die we te zien hadden gekregen tijdens onze rondleiding door het pand.

Op verschillende manieren was de inrichting van de ruimte daarmee symbolisch voor de Digikamer en de toekomst van het politiewerk: op termijn moet het adagium ‘digitaal is normaal’ verankerd zijn in alle politiemensen. Belangrijk daarbij is dat er op dezelfde manier wordt gekeken naar de online werkelijkheid als naar de offline wereld. Nu hebben nog niet alle politiemensen die blik en het is een van de taken van de Digikamer om het digitale bewustzijn van de politiemensen te vergroten. Op dit moment geldt: als je het online vraagstuk zelf niet kunt uitvoeren of adresseren, dan is het belangrijk dat je de hulp inschakelt van een collega die dat wel kan. In de Digikamer vinden politiemensen die nog niet zo digitaal bekwaam zijn

collega's die de online realiteit van criminaliteit met de offline politiepraktijk kunnen verbinden. De opdracht voor de Digikamer is dan om digitale vraagstukken, of die nu ad hoc zijn of niet, te vertalen naar bepaalde risico's. Belangrijk om daarbij op te merken is dat het niet gaat om grote opsporingszaken.

Gedurende het interview werd duidelijk dat het doel van de Digikamer toch vooral het digitaal bewust maken van mensen binnen de politieorganisatie is en er, daarnaast, bij een select aantal van deze mensen voor te zorgen dat ze ook digitaal bekwaam worden. Het echte leren van deze digitale vaardigheden gebeurt aan de tafel in de Digikamer. Of zoals een van de respondenten beschreef: *"hoe heb je dat nou gedaan? Laat het eens zien"*.

Aan de ene kant gaat dit om generieke kennis met betrekking tot het brede thema van de digitalisering van criminaliteit, maar het voelt op dit moment binnen de politieorganisatie nog als iets specialistisch. De ambitie is echter dat de digitale wereld verwordt tot een normaal en alledaags onderdeel van het politiewerk en dat is volgens een van de respondenten ook wel de verwachting met instroom van nieuwe, jongere collega's.

De eerste Digikamer kon gevonden worden in Zeeland-West Brabant en was volgens de respondenten expliciet gericht op cybercriminaliteit, zoals marktplaatsfraude. Ook voor Rotterdam is dat voor een deel relevant, maar het sloot tegelijkertijd niet direct aan op de grootstedelijke problematiek, met name waar het ging om rivaliserende drillrapgroepen in de stad. Met de inspiratie van de Digikamer in Zeeland-West Brabant zijn ze in Rotterdam aan de slag gegaan om iets op poten te krijgen dat wel aansluit bij de actuele problematiek in de stad en hun behoeften. Een overkoepelende les is dat er volgens een van de respondenten succes ontstaat wanneer je mensen aan elkaar weet te verbinden die een gemeenschappelijk probleem ervaren en daar een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor voelen.

Uit het interview kunnen diverse voorwaarden worden gedistilleerd die ten grondslag liggen aan de Rotterdamse Digikamer. Allereerst is het belangrijk dat een teamleiding het belang van een Digikamer ziet. Het is namelijk een investering en een van de respondenten merkte op dat er in eerste instantie verschillen van inzicht waren binnen de teamleiding over het nut en de noodzaak van een Digikamer. Uiteindelijk is deze horde genomen door duidelijk te blijven communiceren over het doel van een Digikamer.

Vervolgens was het volgens een van de respondenten zaak om een zekere mate van angst en weerstand in de rest van de organisatie weg te nemen. De eerste reactie van mensen binnen de politie op de Digikamer was namelijk: *"dat mag jij niet!"*. Ook hierbij benoemde de respondent dat het belangrijk is om goed uit te blijven leggen wat het doel is en dat alle interne partners worden meegenomen in dat proces en zorgen worden geadresseerd. Een concreet voorbeeld is dat de zorg wordt weggenomen dat de Digikamers lopende onderzoeken zouden verstoren. Uit de bovenstaande punten valt volgens een van de respondenten een belangrijke

les te leren: wees niet bang voor weerstand, dat is inherent aan het veranderen van de cultuur binnen een organisatie.

Niet alleen de communicatie bij de politie intern was belangrijk, maar ook de samenwerking met andere partners zoals het Openbaar Ministerie en de gemeente. Een van de respondenten benoemde dat het belangrijk is om met die partners ook nadrukkelijk ruggenspraak te houden: "steeds onderwerp checken: zitten we nog goed? Belangrijk ook voor als er een zaak uitkomt: het is zorgvuldig verlopen."

Naast communicatie en samenwerking zijn met name opleidingen en trainingen op gebied van cybercriminaliteit en digitale vormen van criminaliteit noodzakelijk. Ook belangrijk is het om in het team van de Digikamer collega's uit verschillende gelederen van de organisatie te hebben die wel allemaal de basisopleiding Opsporing en Internet en Social Media hebben gevolgd: *"van elke kleur een ambassadeur, die als olievlek kunnen dienen om anderen te enthousiasmeren"*.

Onmisbaar zijn ten slotte de digitale middelen. Die vormen immers een belangrijke randvoorwaarde om het digitale werk op een goede en veilige manier te kunnen doen. Door de lange doorlooptijd als het gaat om het aanvragen van hardware gingen politiemensen volgens een van de respondenten soms zelf aan de slag met hun eigen iPhone of iPad. Een belangrijke voorwaarde is aldus dat politiemensen de beschikking hebben over veilige laptops en veilige telefoons om hun werk goed te kunnen doen.

Digitaal district

Ook de tweede good practice die we bespreken richt zich specifiek op de digitale bekwaamheid van politieagenten: het Digitaal District van politie-eenheid Midden-Nederland.

"Het Digitaal District is geen oplossing voor de lange termijn, maar eerder bedoeld als impuls voor alle onderdelen van de organisatie om meer digitaal politiewerk te gaan verrichten", zo legt de respondent uit. Vanwege de hybride verbinding, waarbij een van de onderzoekers telefoneert met de respondent en tegelijkertijd via een Teams-vergadering contact heeft met de andere onderzoeker, is het geluid op tijden blikkerig, maar de bevoegenheid en uitleg van het Digitaal District is kristalhelder. Binnen de politie is het Digitaal District bedoeld als motor om de digitalisering binnen de eenheid op gang te brengen. Een belangrijk doel daarbij is het vergroten van het digitale bewustzijn en de vaardigheden die daarbij horen onder politiemensen. Naast wat meer specifieke doelen, zoals dader- en slachtofferpreventie, richt het Digitaal District zich ook op het volgen en ontwikkelen van innovatieve initiatieven om de aanpak van cyber- en digitale criminaliteit te verstevigen. Bovendien draagt het zorg voor organisatorische veranderingen als het gaat om aandacht voor het thema cybercrime en gedigitaliseerde vormen van criminaliteit.

Het Digitaal District heeft met name een nadrukkelijke meerwaarde als het gaat om het digitale politiewerk. Er is een cybernetwerk opgebouwd van politiemensen binnen de eenheid Midden-Nederland die te maken hebben met cyber- of digitale criminaliteit en die op regelmatige basis samenkomen om ideeën en ervaringen uit te wisselen. Meer specifiek komt dit tot uiting in wekelijkse webinars, de zogenoemde digitale donderdag:

"Die webinars zijn heel praktisch. Nu gaat het deze maand bijvoorbeeld over Snapchat. Dus waar heb je als rechercheur nou te maken met Snapchat? En wat moet je nou wel en niet doen?"

Er is bewust voor gekozen om deze wekelijkse webinars van een uur te plannen tussen de wisseling van de verschillende diensten, om ervoor te zorgen dat er zoveel mogelijke medewerkers kunnen aanhaken. Het digitale karakter van de webinars maakt dat politieagenten vanuit het gehele land kunnen aansluiten.

Op Agora, het samenwerkingsplatform van de politie, heeft het Digitaal District allerlei kennis en informatie over cybercriminaliteit en digitale vormen van criminaliteit samengebracht, waaronder ook meer specifieke opleidingen over deze thematiek. Bovendien is het Digitaal District actief op het Intranet van de politie om het digitale bewustzijn te stimuleren.

Het Digitaal District bestaat nu bijna twee jaar en heeft in de eenheid Midden-Nederland geresulteerd in meer kennis, kunde en bewustzijn over cybercriminaliteit en gedigitaliseerde vormen van criminaliteit. Bovendien werd door de respondent benoemd dat de interne samenwerking binnen de politie is verbeterd, alsmede de samenwerking met externe partners zoals de gemeente. Ondanks dat de focus van het Digitale District niet op problematisch groepsgedrag in het digitale tijdperk ligt, zijn er wel degelijk raakvlakken – zoals de rol van social media – die in de toekomst nader verkend kunnen worden.

In het interview werd door de respondent benoemd dat de naam voor het Digitaal District heel bewust is gekozen: het appelleert immers aan iets bestaands – de verschillende geografische districten. Het Digitaal District beslaat echter geen specifiek geografisch gebied, maar de gehele eenheid Midden-Nederland. De aandacht voor cybercriminaliteit bij de politie is niet nieuw, maar de respondent liet doorschemeren dat het binnen de organisatie soms buitengewoon lastig is om de werkwijze en de focus van de manier van werken te veranderen en dat, bovendien, de status van een project van belang lijkt:

"Binnen de politie doe je er alleen toe als je een eigen organisatievorm hebt. Als je een project bent, dat is allemaal leuk en aardig, maar daar gaat geen geld en geen formatie naartoe. Dus op deze manier hebben we het systeem getweakt."

Er kan een aantal succesfactoren worden benoemd die ten grondslag ligt aan meer kennis, kunde en ervaring op het gebied van cybercriminaliteit en gedigitaliseerde criminaliteit. Allereerst laat dit voorbeeld zien dat het belangrijk is om bottom-up initiatieven van

medewerkers te ondersteunen. Dat geldt voor de politie, maar evenzeer voor andere partners als het gaat om het opbouwen van een intern netwerk van gemotiveerde medewerkers die met digitale criminaliteit bezig zijn en digitale initiatieven ontwikkelen of die wens hebben.

Een ander punt dat benoemd wordt in een vertrouwelijk document dat ons door de respondent werd toegezonden, is dat het Digitaal District Midden-Nederland losstaat van de basisteams en fungeert als 'buitenboordmotor' die op onafhankelijke wijze de digitale ontwikkeling kan stimuleren. Het Digitaal District is daarbij volledig vrijgemaakt voor precies dit thema en kan daardoor de focus op cyber- en digitale criminaliteit leggen. Er moet immers capaciteit vrijgemaakt worden om de digitale bekwaamheid tot wasdom te laten komen.

Ondanks de bovengenoemde positieve ontwikkelingen, zijn er ook wat aandachtspunten. Het eerste punt is het vergroten van de zichtbaarheid en bekendheid van het Digitaal District, met name bij de basisteams bij de politie, maar zeker ook bij interne en externe partners die ook bezig zijn met cybercriminaliteit en gedigitaliseerde vormen van criminaliteit. Het Digitaal District heeft ervoor gezorgd dat er meer zaken worden gedraaid met een digitale component binnen de eenheid Midden-Nederland, maar tegelijkertijd wordt er geconstateerd dat deze zaken lang niet allemaal worden opgepakt omdat het ontbreekt aan een gevoel van urgentie en digitale zaken langer op de plank blijven liggen.

Opgemerkt dient ook te worden dat het Digitaal District Midden-Nederland een tijdelijk initiatief is om de digitale beweging op gang te zetten en te verbeteren in de politieorganisatie, en dat de basisteams op termijn zelf uitvoering geven aan de thema's van cybercriminaliteit en digitale criminaliteit. Ook hierbij dient benoemd te worden dat nog niet alle teams voldoende urgentie lijken te voelen om hiermee zelf aan de slag te gaan, terwijl dat wel uitdrukkelijk de stip op de horizon is. Of in de woorden van de respondent: *"Digitaal moet normaal zijn."*

In documentatie die ons is toegestuurd door de respondent wordt een voorbeeld beschreven van een avondklokrellen. In de eenheid Midden-Nederland is het niet uit de hand gelopen en dit wordt deels gekoppeld aan het goed gebruikmaken van informatie die online werd gevonden en het goed samenwerken binnen de politie. Er wordt in het document kort geschetst dat er online opgespoorde intelligence is gebruikt om opruiming in een vroeg stadium te voorkomen. Een informatierechercheur had online informatie over opruiming gevonden, een tactisch rechercheur heeft vervolgens weten te achterhalen wie er achter de geplaatste berichten zat en of het ging om strafbare uitingen en de wijkagent ging, ten slotte, fysiek langs bij de verdachten om ze aan te houden of een stopgesprek te voeren. Het gaat hier om een voorbeeld dat ook goed toepasbaar is als het gaat om problematisch groepsgedrag tussen rivaliserende groepen. Ook hiervan is in veel gevallen informatie te vinden op social media in de vorm van berichten of (muziek)video's. Wanneer de ene partij dergelijke informatie vindt, dit vervolgens kan delen met een andere partij die de content op waarde kan schatten en kan achterhalen wie er verantwoordelijk is voor het online materiaal, dan kan een andere partij binnen de politie overgaan tot actie. Met name voor problematisch groepsgedrag zou het voeren van stopgesprekken op basis van de online gevonden content nuttig zijn, in het bijzonder omdat het een manier is om aan de jongeren in kwestie te laten zien dat hun online uitingen van geweld en criminaliteit in de eerste plaats gezien worden en bovendien ook zullen worden begrensd als de content daar aanleiding toe geeft.

Online Jongerenwerk

De kernspreuk van Rotterdamse jongerenwerkorganisatie Stichting JOZ (Jongerenwerk Op Zuid) luidt 'zijn waar de jongeren zijn'. Toen de jongerenwerkers merkten dat zij op straat steeds minder in contact kwamen met jongeren omdat die hun tijd steeds vaker online besteedden, was dit voor de organisatie een teken haar tijd ook nadrukkelijker op social media te gaan besteden. Om dit op een gestructureerde manier aan te pakken, is JOZ medio 2017 begonnen met het ontwikkelen van een werkmethode voor online werken. Deze werkmethode – die simpelweg "Online Jongerenwerk" is gaan heten – biedt jongerenwerkers kaders en handvatten om het online domein een integraal onderdeel van hun werk te maken. Het integreren van het online domein binnen het werk betekent in de praktijk dat social media een uitbreiding van het werkgebied van de jongerenwerker gaan vormen. Met andere woorden: een jongerenwerker verricht zijn of haar werk voortaan niet alleen meer in de offline buitenruimte, maar ook nadrukkelijk op online platformen als Instagram, Snapchat en TikTok. Daarnaast impliceert het integreren van social media binnen het werk en een uitbreiding van zijn of haar toolkit: aan de hand van het online domein heeft een jongerenwerker meer mogelijkheden om de doelgroep te bereiken, begeleiden en vooruit te helpen. Het Online Jongerenwerk van Stichting JOZ kent twee belangrijke kaders: (1) zorg dat je online te allen tijde herkenbaar vanuit je functie actief bent en (2) houd werk en privé gescheiden. Binnen deze kaders staat de professionaliteit van jongerenwerkers centraal, vanuit het idee dat zij hun vak beheersen en weten wat in het contact met de doelgroep passend is (en wat niet). In de werkmethode zijn naast deze kaders daarom vooral richtlijnen met betrekking tot de vormgeving van profielen en praktische handvatten opgenomen. Online Jongerenwerk heeft een grote preventieve meerwaarde. Door online aanwezig te zijn kunnen jongerenwerkers een laagdrempelige vorm van contact bieden aan de doelgroep, de belevingswereld van jongeren beter doorgronden, jongeren positief beïnvloeden, zorgwekkend gedrag vroegsignaleren en de integrale samenwerking met collega's en ketenpartners versterken.

Om Online Jongerenwerk in de praktijk te laten werken, dienen een aantal belangrijke randvoorwaarden te worden gecreëerd. In de eerste plaats staat of valt het succes van de implementatie van deze methode met de kwaliteit van de jongerenwerkers. Doordat binnen deze manier van werken veel wordt verwacht van de professionaliteit van de jongerenwerkers in kwestie, is deze erg bepalend voor de mate waarin Online Jongerenwerk een succes wordt. Daarnaast is het een voorwaarde dat binnen de organisatie duidelijkheid is over de manier waarop met privacy en informatie-uitwisseling wordt omgegaan. Actief zijn in het online domein levert vraagstukken op met betrekking tot deze thema's, die van tevoren duidelijk moeten zijn afgestemd. Partijen die privacy en informatie-uitwisseling voor het klassieke offline werken niet goed hebben geregeld, komen in de problemen als zij zich online gaan begeven. De derde randvoorwaarde is dat de organisatie een duidelijke visie op jongerenwerk heeft en deze waar nodig vertaalt naar wat dit betekent voor de online inzet van de medewerkers. In veel gevallen dekt de visie ook de online inzet (zoals in het geval van 'zijn waar de jongeren zijn'), maar nog te vaak blijken jongerenwerkpartijen hun opvattingen over (offline)

jongerenwerk niet voldoende (concreet) te hebben uitgewerkt. Misschien wel de belangrijkste voorwaarde wordt gevormd door de erkenning van het belang van Online Jongerenwerk en de daaruit voortvloeiende facilitering. Om Online Jongerenwerk tot een succes te maken is het belangrijk dat de directie of leiding van de betreffende jongerenwerkpartij het belang van deze manier van werken onderschrijft en hier ook concreet naar handelt. Dit betekent dat jongerenwerkers zich gesteund en aangemoedigd voelen door de organisatie, maar vooral dat zij worden gefaciliteerd in tijd en materiaal. Een Online Jongerenwerker dient bij voorkeur minimaal 25% van zijn werktijd online te kunnen besteden en hier van de organisatie geschikte middelen – zoals een werktelefoon en een laptop – voor ter beschikking te krijgen gesteld.

Het belangrijkste doel van het Online Jongerenwerk is om het op termijn niet meer te hebben over "Online Jongerenwerk". De ultieme stip op de horizon is dat de online inzet een dusdanig integraal onderdeel is geworden van het werk dat jongerenwerkers weer 'gewoon' ambulante jongerenwerkers zijn die binnen hun werk logischerwijs ook gebruik maken van het online domein. Dit vergt een organisatieverandering die niet van de ene op de andere dag is gerealiseerd. Om hier te komen is het bijvoorbeeld belangrijk dat organisaties aan de voorkant – bij de sollicitatieprocedures – sturen op specifieke kwaliteiten van medewerkers en dat de noodzaak van online werken (en kennis van de online wereld) doordringt binnen elke laag van de organisatie. Hier liggen belangrijke uitdagingen voor de toekomst.

Over het Online Jongerenwerk van Stichting JOZ is in samenwerking met het Nederlands Jeugdinstituut een [handreiking](#) gepubliceerd. In een [video](#) op YouTube wordt de werkmethode kort toegelicht. Op de volgende pagina's maken we aan de hand van de beschrijving van een waargebeurde casus inzichtelijk welke meerwaarde het Online Jongerenwerk in de praktijk kan vertegenwoordigen. De casusbeschrijving bevat belangrijke lessen voor de aanpak van problematisch en rivaliserend groepsgedrag in het digitale tijdperk.

CASUSBESCHRIJVING

Op 17 november 2020 komt er om 16.22 uur via een jongere een melding binnen over een op handen zijnde vechtpartij tussen (minimaal) twee meiden, die nog diezelfde avond zou plaatsvinden. Deze melding werd door de jongerenwerker bij wie deze was binnengekomen direct gedeeld in de groepsapp van Stichting JOZ, waarin alle operationele medewerkers vertegenwoordigd zijn:

Zoals hierboven te zien is werd in de melding benoemd van welke school de meiden afkomstig zijn en hoe laat en op welke locatie de vechtpartij zou gaan plaatsvinden. Aanvullend werden tien screenshots gedeeld waarop verschillende bedreigingen vanuit beide kampen te lezen vielen. In verschillende screenshots viel bovendien te lezen dat de betrokkenen van plan waren elkaar neer te steken. De melding werd om 16.36 uur opgepakt door de jongerenwerker uit het betreffende gebied:

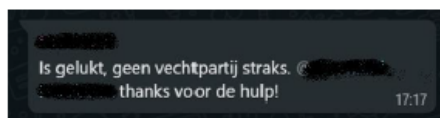
Om 16.57 uur meldde deze dat de melding was uitgezet bij de politie en dat zij morgen op school verder aan de slag gaan:

De collega die de melding inbracht benadrukt hierna dat de vechtpartij reeds die avond zal plaatsvinden, waarop de jongerenwerker aangeeft dat er contact met de betrokken meiden wordt gelegd:

Exact tien minuten later – nog geen uur na de oorspronkelijke melding – volgt het verlossende bericht vanuit zijn kant, waarin hij zijn directe collega uit het gebied bedankt:

ACHTER DE SCHERMEN

Als we in gesprek gaan met de twee betrokken jongerenwerkers, leren we meer over wat er zich achter de schermen heeft afgespeeld om deze gevaarlijke situatie zo razendsnel de kop in te drukken.

Nadat de melding van hun collega in de groepsapp verscheen, zijn zij meteen aan de slag gegaan. Door de serieuze bedreigingen en het feit dat de vechtpartij al diezelfde avond zou plaatsvinden, was de urgentie van deze casus voor hen meteen kraakhelder. Als eerst hebben zij de wijkagent gebeld. Deze was vrij, maar nam wel zijn telefoon op. De jongerenwerkers hebben hem een en ander uitgelegd en via Whatsapp de screenshots met aankondigingen en bedreigingen doorgestuurd. De wijkagent gaf aan direct met de melding aan de slag te gaan en ze spraken af later weer even contact te hebben. Hierna hebben de jongerenwerkers contact opgenomen met de school waarop de meiden zaten, meer specifiek met de zorgcoördinator met wie zij vanwege hun aanwezigheid op school frequent en goed contact onderhouden. De zorg ging in eerste instantie uit naar de jongedame die in de screenshots veelvuldig werd bedreigd, onder andere met dat zij zou worden neergestoken. De jongerenwerkers hebben de zorgcoördinator aangegeven om welke meid het leek te gaan – haar naam was immers op de screenshots leesbaar en zij herkenden deze vanuit hun scholeninzet – en dat zij waarschijnlijk op deze school zat. De zorgcoördinator kon bevestigen dat de betreffende jongedame op haar school zat, en kon bovendien vertellen dat zij psychische problemen ondervindt. Na dit gesprek met de zorgcoördinator hebben de jongerenwerkers beide wijkagenten afzonderlijk op de hoogte gesteld van de informatie die zij hadden ontvangen en hebben zij de naam van de jongedame bevestigd aan de politie. Met deze informatie vanuit de zorgcoördinator kon de politie stante pede huisbezoeken afleggen bij de betrokkenen. Nog voor het avondeten zijn de agenten langs het huis van het beoogde slachtoffer gegaan. Hier heeft een bijzonder confronterend gesprek plaatsgevonden, met name voor de moeder van het meisje. Aan de hand van dit gesprek werd namelijk duidelijk wat de omvang van de (psychische) problematiek van haar dochter was. Uit het gesprek dat de dienders met moeder en dochter hadden, bleek het meisje uit op iets dat zou kunnen worden betiteld als “suicide by peers”. Het meisje bleek suïcidaal en probeerde haar rivalen dusdanig op te stoken dat zij haar zouden doodsteken, zodat zij op die manier definitief van haar problemen verlost zou zijn. Later op de avond is de politie ook bij de agressor langsgedaan voor een meer repressief gesprek. De jongerenwerkers hebben vervolgens nog de collega’s van handhaving ingelicht, zodat zij ’s avonds extra aandacht konden hebben voor jongeren die mogelijk – ondanks de annulering van het gevecht – alsnog zouden komen opdagen in de buitenruimte. Na afloop van het incident hebben de jongerenwerkers nog contact gehad met de betrokken wijkagent en de zorgcoördinator. Het betreffende meisje blijkt inmiddels opgenomen. Na afloop hebben de verschillende betrokken partijen het verloop van deze casus met elkaar geëvalueerd en blijken zij met name trots op de snelheid van het handelen en op de mooie verbindingen die al eerder waren gelegd. Het investeren in de integrale samenwerking – en met name de inzet op scholen – heeft in deze casus zijn vruchten overduidelijk afgeworpen. Alle partijen waren het erover eens dat dit heel anders had kunnen aflopen als er niet zo snel was gehandeld en zo goed was samengewerkt. Dit vond ook de wethouder, die de jongerenwerkers met een bloemetje bedankte voor hun adequate optreden.

LESSEN

Uit het verloop van bovenstaande casus vallen een aantal belangrijke lessen te destilleren.

- Het belang van de aanwezigheid van jongerenwerkers van JOZ op de scholen is onmiskenbaar. In deze casus heeft het feit dat de jongerenwerkers actief zijn op school ervoor gezorgd dat zij razendsnel konden schakelen.
- Integraal samenwerken is van vitaal belang. Het feit dat de jongerenwerkers – naast met de school – zulke korte lijnen onderhouden met ketenpartners, is in deze casus cruciaal geweest. Het feit dat de wijkagent in zijn vrije tijd opneemt als hij ziet dat de jongerenwerker belt, zegt alles.
- Online aanwezigheid is van cruciaal belang. Het is ontzettend belangrijk om signalen online in een vroeg stadium te kunnen oppikken en zodoende direct aan de slag te kunnen gaan. Dat heeft in deze casus mogelijk twee (verwoeste) levens bespaard.
- Aan de hand van deze casus groeit ook het besef dat wij als jongerenwerker – ondanks onze aanwezigheid in de verschillende domeinen – niet alles kunnen zien. Mogelijk moeten we nog meer investeren in de meldingsbereidheid van jongeren, omdat wij hun signalen keihard nodig hebben. In deze casus is de oorspronkelijke melding afkomstig van een medeleerling.
- Het is van belang als jongerenwerk zowel in de buitenruimte als online als op scholen actief te zijn, omdat je hiermee een doorlopende lijn creëert. Aan de hand hiervan kun je jongeren veel adequater ondersteunen en positief beïnvloeden en kun je signalen uit verschillende domeinen aan elkaar koppelen. De jongerenwerkers hebben in deze casus jongeren (en ketenpartners) in al deze domeinen kunnen bereiken, en andersom.
- Andermaal wordt duidelijk dat het van cruciaal belang is online informatie te koppelen aan (harde) offline informatie. In dit geval bleek pas na deze koppeling wat er zich in deze casus daadwerkelijk afspeelde en bleek er met name sprake van zeer ernstige zorgsignalen. Op basis van enkel de screenshots en de andere online uitingen zouden we tot een hele andere conclusie zijn gekomen.

4. KENNIS (ONLINE) STRAAT- EN JONGERENCULTUUR

Uit het vooronderzoek kwam ook overduidelijk naar voren dat professionals het gevoel hebben onvoldoende kennis te bezitten van de (online) leefwereld van problematische jongeren. Lokale professionals geven aan dat ze de dynamische ontwikkelingen rondom de (online) leefwereld van deze jongeren niet altijd kunnen bijhouden en begrijpen. De professionals erkennen dat kennis van deze leef- en belevingswereld essentieel is om interventies te kunnen toespitsen op de doelgroep:

“Ik heb behoefte aan meer kennis van de online wereld en kennis van de betekenis van deze wereld voor de doelgroep. Wanneer we hier meer over weten, kunnen we onze aanpak daarop aanpassen.”

“Het is belangrijk om affiniteit te hebben met deze kwesties om meters met elkaar te kunnen maken. De juiste poppetjes op de juiste plek. Als iemand totaal niet bekend is met deze leefwereld en het fenomeen en hoe de verhoudingen op straat en online zijn... Ja dan heb je een achterstand met het komen met oplossingen voor de problemen die er spelen.”

Bovendien stellen lokale professionals dat kennis van (online) straatcultuur helpt om aansluiting te vinden bij de doelgroep. Zo is het belangrijk om te weten waar jongeren zich begeven, maar ook om – soms vrij letterlijk – hun taal te spreken:

“Het is niet duidelijk, naast eerder genoemde social media, welke kanalen jongeren nog meer gebruiken om met elkaar in gesprek te gaan. Daarnaast maken jongeren gebruik van nieuwe vormen van straattaal die zich moeilijk laten ontcijferen.”

In dit hoofdstuk reiken we een aantal concrete handvatten aan waarmee professionals in regio Haaglanden hun kennis van (online) straat- en jongerencultuur kunnen vergroten, zodat zij beter in staat zijn rivaliserend groepsgedrag te doorgronden en vervolgens aan te pakken.

Cappen voor Clout?

In de eerste plaats is van de hand van de auteurs van dit inspiratiedocument eerder in opdracht van gemeente Rotterdam een wetenschappelijk rapport verschenen naar de relatie tussen straatcultuur, social media, straatcultuur en geweld, dat relevant kan zijn voor de aanpak van rivaliserend groepsgedrag binnen regio Haaglanden.

Cappen voor Clout? is een verkennend wetenschappelijk onderzoek naar de (online) drillrapcultuur in Rotterdam op basis van onderzoek op diverse sociale mediaplatformen in de periode van maart 2020 tot september 2020 en een analyse van de geregistreerde steekincidenten in Rotterdam in 2018 en 2019. Het rapport geeft een uitgebreide beschrijving van de herkomst van het fenomeen drill: van het ontstaan in Chicago en de mondiale verspreiding naar het Verenigd Koninkrijk en Nederland en de opkomst en ontwikkeling van Rotterdamse drill. Daarnaast geeft het onderzoek een inkijk in wat Rotterdamse drillers doen

op social media, zowel waar het gaat om het promoten van hun muziek, maar zeker ook hun betrokkenheid bij criminele activiteiten en geweld. Een van de hoofdstukken richt zich op geweld in de Rotterdamse (online) drillrapcultuur, met aandacht voor provocaties, bedreigingen en beefs in muziek en op social media. Naast aandacht voor de rol van drill als vorm van entertainment en het belichten van de rol van producenten en consumenten van content over drill, wordt in het rapport ook een beschrijving gegeven van de achtergronden van de geregistreerde steekincidenten die in Rotterdam in 2018 en 2019 plaatsvonden. Ten slotte worden de belangrijkste inzichten en conclusie uit dit verkennende onderzoek vertaald naar de praktijk voor professionals aan de hand van een reeks aanbevelingen.

Het onderzoek biedt de lezer een uitgebreid inzicht in de drillrapcultuur, zowel het ontstaan hiervan als de manier waarop het fenomeen zich heeft ontwikkeld in Rotterdam. Professionals kunnen (delen van) het rapport gebruiken om zich in te lezen in de problematiek van drill, maar ook om zich te verdiepen en het fenomeen beter te begrijpen.

Omdat het gaat om een verkennend en kortlopend onderzoek dat bovendien verricht is in 2020, is het belangrijk dat de inzichten niet zonder meer vertaald kunnen worden naar een andere lokale context. Tegelijkertijd biedt het rapport diverse inzichten die Rotterdam overstijgen, omdat in deze studie bijvoorbeeld zicht wordt gegeven op een dynamiek van geweld in de muziek en op social media die ook in andere (grote) gemeenten in het land kan worden waargenomen. Belangrijk is dat de lokale context op een goede manier wordt doorgrond, alvorens overgegaan wordt op een specifieke aanpak. Cappen voor Clout? kan als leidraad fungeren om problematiek rondom drill die zich lokaal voordoet op hoofdlijnen te doorgronden.

Het rapport is in te zien via [deze](#) link. De onderzoekers lichtten het onderzoek verder onder andere toe in [Studio Erasmus](#) en in de podcast [De Criminoloog](#).

Handreiking rivaliserend groepsgedrag in een hybride werkelijkheid

Parallel aan dit onderzoek naar good practices, is door onderzoekers van Partner in Crime een studie verricht naar de lokale drillrapscene van Delft, Den Haag en Zoetermeer, omdat er zorgen bestaan over rivaliserend groepsgedrag waarbij drill een rol zou spelen. Deze verkenning heeft geleid tot een handreiking waarin de relatie tussen straatcultuur, drillmuziek, social media en geweld in deze regio centraal staat. Aan de hand van deze handreiking kunnen professionals in de eerste plaats meer te weten komen over hoe de lokale drillrapscene eruitziet, welke rappers daarbinnen actief zijn en hoe hun muzikale output eruitziet en klinkt. Bovendien wordt in dit document licht gescheden op de vraag welke rol muziek en social media spelen in de conflicten tussen rivaliserende groepen in de regio. De handreiking is een praktisch document waarmee lokale professionals meer zicht kunnen krijgen op wat er speelt in binnen

Delft, Den Haag en Zoetermeer, maar deze gebeurtenissen ook vooral in de juiste context kunnen bezien.

De handreiking rivaliserend groepsgedrag in een hybride werkelijkheid is om een aantal redenen bruikbaar voor (lokale) professionals. In de eerste plaats geeft het professionals inzicht in de jeugd- en straatcultuur binnen regio Haaglanden. Door de beschrijvingen van de lokale situatie zullen professionals beter weten wat er speelt in hun eigen gemeente. In de tweede plaats geeft het document een wetenschappelijke duiding van bredere fenomenen als drillrap, straatcultuur en social media, zodat professionals de uitingen die zij binnen hun werk tegenkomen in de juiste context kunnen plaatsen en beter kunnen begrijpen. Bovendien is het document praktisch vormgegeven, met veel hyperlinks, voorbeelden, beeldmateriaal en concrete handvatten. Professionals kunnen daardoor hopelijk aan de hand van de handreiking zelf aan de slag om hun eigen informatiepositie te versterken. Tot slot biedt de handreiking aan de hand van aanbevelingen ook concrete handvatten om beter zicht en beter grip te krijgen op rivaliserend groepsgedrag waarbij drill en social media een rol spelen.

Hoewel dit document professionals meer inzicht biedt in de lokale situatie met betrekking tot rivaliserend groepsgedrag en de bredere duiding van dit fenomeen, is het uiteindelijk aan lokale professionals om hier een vervolg aan te geven. De handreiking is geen eindverslag, maar eerder een kickstart voor professionals om de informatiepositie op orde te krijgen en meer zicht en grip te krijgen op de lokale situatie. Deze handreiking vormt een aanzet, maar de lokale situatie kan alleen echt goed worden doorgrond door professionals die thuis zijn in regio Haaglanden en bovendien vanuit hun professie de kennis, mogelijkheden en middelen hebben om de dynamiek tussen rivaliserende jeugdgroepen in kaart te brengen. Het (blijven) doorgronden van de lokale situatie vergt een constante inspanning van verschillende ketenpartners.

De handreiking is beschikbaar via [deze](#) link.

Drillboekje voor professionals

In onze hoofdstad is eerder een handreiking verschenen met contextinformatie en handvatten voor professionals, geschreven en uitgegeven door Actiecentrum Veiligheid en Zorg van de gemeente Amsterdam. Dit 'Drillboekje voor professionals' is een compact en fraai vormgegeven product waarin in 19 pagina's zowel de nodige contextinformatie over het fenomeen wordt gegeven, alsmede een aantal specifieke handvatten voor professionals die in de praktijk te maken hebben met de problematiek rondom drill. In het Drillboekje valt te lezen dat de gemeente Amsterdam en het Actiecentrum Veiligheid en Zorg dit boekje hebben ontwikkeld naar aanleiding van diverse vragen van professionals in Amsterdam over het fenomeen drillrap. Het Drillboekje heeft als doel om professionals goed toe te rusten.

Net als het rapport Cappen voor Clout? (Roks en Van den Broek, 2020) biedt het drillboekje informatie over de oorsprong van het fenomeen drill. Daarnaast wordt aandacht besteed aan het beeld dat naar voren komt in drillmuziekvideo's uit Amsterdam, wat de link is tussen drill en geweld, wie de consumenten zijn van drillmuziek en wordt eveneens een beeld geschetst van de Amsterdamse drillrapgroepen en de facilitators. Het tweede deel van het drillboekje biedt een aantal specifieke handvatten voor professionals. Erg bruikbaar is bovendien het overzicht van openbare hulpbronnen dat professionals kunnen gebruiken om zich te verdiepen in het fenomeen drill.

Net als geldt voor het rapport Cappen voor Clout? (Roks en Van den Broek, 2020) dient de lezer wel rekening te houden met het feit dat de focus in het drillboekje ligt op de problematiek in Amsterdam en dat een één-op-één vertaling naar andere gemeenten niet zonder meer kan worden gemaakt, simpelweg omdat de lokale problematiek (wezenlijk) af kan wijken. Ook voor het Drillboekje geldt echter dat de algemene patronen en dynamieken die worden geschetst wel bijzonder nuttig zijn voor professionals om meer te weten te komen over het drill waardoor zij het fenomeen in hun werkpraktijk van een (betere) duiding kunnen voorzien.

Het drillboekje is beschikbaar via [deze](#) link.

Functie Netwerkmakelaar

Een van de auteurs van het bovengenoemde drillboekje is werkzaam als "netwerkmakelaar" bij het Actiecentrum Zorg en Veiligheid, het Amsterdamse equivalent van een Zorg- en Veiligheidshuis. De netwerkmakelaar is werkzaam bij het team Loket waar partners kunnen aankloppen wanneer ze buikpijn hebben van een bepaalde casus en niet meer weten wat ze moeten doen. Daarnaast houdt het loket zich bezig met meer overstijgende thema's waar meer kennis en kunde voor nodig is, zoals bijvoorbeeld drill of online straatcultuur. In totaal zijn er 12 personen werkzaam bij het loket, met allemaal hun eigen expertise.

De functie van netwerkmakelaar is in de context van de problematiek rondom drill, en breder problematisch groepsgedrag op social media, te beschouwen als een good practice. Het gaat om iemand die beschikt over nadrukkelijke expertise als het gaat om drillrap, straatcultuur en social media en fungeert als klankbord en vraagbaak binnen de gemeente als het gaat over deze onderwerpen. Vanuit die kennis en kunde verzorgt hij trainingen voor professionals, zowel binnen het Actiecentrum, maar ook aan ketenpartners om hun deskundigheid te bevorderen. Dat kunnen trainingen op maat zijn, bijvoorbeeld over de drillrapcultuur in Amsterdam (of zelfs over een specifieke groep), maar ook meer in het algemeen over online straatcultuur.

Volgens de netwerkmakelaar zelf is deze functie het beste onder te brengen bij het Actiecentrum Zorg en Veiligheid – of een Zorg- en Veiligheidshuis – omdat dit netwerkorganisaties zijn waarbinnen verschillende ketenpartners elkaar treffen op basis van

concrete casuïstiek en bredere fenomenen. Zeker wanneer het gaat om problematiek die gemeentegrensoverstijgend van aard is, zoals problematisch groepsgedrag, is de aanwezigheid van een netwerkmakelaar in een Zorg- en Veiligheidshuis een uitkomst.

5. DUIDELIJKE (JURIDISCHE) KADERS

Het grenzeloze karakter van social media maakt dat problematisch en rivaliserend groepsgedrag zich niet beperkt tot de grenzen van de gemeente waar de betrokken jongeren woonachtig zijn. Uit het vooronderzoek blijkt de **informatie-uitwisseling tussen gemeenten** hier (nog) niet op ingericht, waarbij de AVG het delen van informatie over risicojongeren bemoeilijkt. Een van de lokale professionals verklaarde hierover het volgende:

“Als concreet voorbeeld benoem ik graag dat het vrijwel onmogelijk is om tussen gemeentes informatie uit te wisselen over subjecten die in verschillende gemeentes woonachtig zijn, maar tot hetzelfde netwerk of groep behoren. Deze uitwisseling is essentieel om tot persoonsgerichte interventies te komen waarbij rekening gehouden wordt met de groepsdynamieken of om tot interventies gericht op de gehele groep te komen.”

De noodzaak voor wetgeving die aansluit op deze relatief nieuwe werkelijkheid, wordt ook in Den Haag gevoeld. Zo wachten we bijvoorbeeld op de doorvoering van de [Wet Gegevensverwerking door samenwerkingsverbanden](#), die op die moment ‘gestrand’ is bij de Eerste Kamer naar aanleiding van kritische reacties van de Autoriteit Persoonsgegevens, de Raad van State en het College voor de Rechten van de Mens. Deze wet zou een basis kunnen bieden aan het uitwisselen van gegevens tussen overheidsorganisaties (en private partijen) met betrekking tot criminaliteit. Voor de aanpak van problematisch groepsgedrag van jongeren met een gemeentegrensoverschrijdend karakter zou de wet bijvoorbeeld meer mogelijkheden kunnen bieden voor het RIEC en Zorg- en Veiligheidshuizen.

Het Zorg- en Veiligheidshuis Haaglanden stelt deze ontwikkelingen door de heftigheid van de problematiek waarmee zij worden geconfronteerd niet te kunnen afwachten en is daarom recent gestart met een pilot waarin de infrastructuur van het Zorg- en Veiligheidshuis wordt gebruikt om de uitwisseling van informatie tussen gemeenten mogelijk te maken. In een zogenaamd ‘Netwerkoverleg’ – dat onderdeel is van een bredere aanpak Gewelddadige Rivaliserende Jeugdgroepen – wordt niet ingezoomd op persoonsniveau, maar worden onderlinge verbanden, incidenten en trends besproken. Jongeren die onderdeel uitmaken van rivaliserende jeugdgroepen en bepaald delictgedrag vertonen worden aangemeld bij het Zorg- en Veiligheidshuis. Aan de hand hiervan kan het Zorg- en Veiligheidshuis inzicht in en overzicht over de verschillende rivaliserende jongeren en groepen in de regio genereren – voorbij de grenzen van specifieke gemeenten. Deze informatie vormt de basis van het netwerkoverleg en helpt het Zorg- en Veiligheidshuis signalen aan elkaar te verbinden en antwoord te kunnen geven op vragen van deelnemers aan het overleg. Het doel van het Netwerkoverleg is het komen tot een gezamenlijk beeld van de rivaliserende jeugdgroepen in de regio en te beoordelen of het problematisch groepsgedrag en excessief geweld specifieke interventies noodzakelijk maken. Het beeld dat in het overleg gezamenlijk tot stand komt, blijft in het beheer van het Zorg- en Veiligheidshuis.

In het vooronderzoek stelden lokale professionals bovendien dat er veel onduidelijkheid bestaat over in hoeverre zij het gedrag van problematische jongeren mogen **monitoren** en deze informatie ook kunnen gebruiken wanneer zij zich ergens zorgen over maken. Een van de respondenten zei hierover:

"Ik denk dat we niet zo goed weten wat we ermee kunnen, moeten of mogen. Want wat mogen we er eigenlijk mee? Sowieso is online monitoring een best lastig vraagstuk. In hoeverre mag je als gemeente jongeren online volgen? Dat is nog iets dat goed uitgezocht moet worden en ook omdat dit vraagstuk zo nieuw is, weten wij niet zo goed wat we daar allemaal mee kunnen én mogen. Ik weet zelf ook niet zo goed of dat aan ons is of dat je dat juist meer bij de politie moet neerleggen."

Meer concreet stelden de professionals uit Delft, Den Haag en Zoetermeer behoefte te hebben aan duidelijke kaders:

"Ik heb behoefte aan handvatten en kaders om dat online werken meer richting te geven, zodat buiten de politie andere partners ook echt erin mee kunnen gaan. Dat ze online ook hun werk aan het doen zijn en niet allemaal hetzelfde aan het doen zijn vanuit verschillende perspectieven."

Deze behoefte aan (juridische) kaders voor de inzet van social media binnen de aanpak van problematisch groepsgedrag is niet voorbehouden aan professionals uit de gemeenten die opdracht geven voor dit onderzoek. Overal in Nederland zoeken [gemeenten](#) en andere ketenpartners naar houvast bij het betreden van het online domein³. In het onderzoek "[Black Box van gemeentelijke online monitoring](#)", dat verricht is door Willem Bantema en anderen (2021) – en waarvan ook een [factsheet](#) is verschenen – zijn de mogelijkheden, knelpunten en dilemma's van online monitoren door gemeenten verkend⁴. Op basis van het onderzoek blijkt online monitoring bij veel gemeenten te gebeuren: 95% van de ondervraagde gemeentelijke medewerkers geeft aan dat de gemeente waarvoor zij werkzaam zijn hieraan doet. Met 54% geeft meer dan de helft van de ondervraagden echter aan dat er binnen zijn of haar gemeente geen protocol of beleid bestaat voor deze handelingen. De manier waarop gemeenten op dit moment te werk gaan heeft volgens de onderzoekers onder andere tot gevolg dat er verschillen in werkwijzen tussen gemeenten lijken te ontstaan en er onduidelijkheid bestaat omtrent de juridische grondslagen en regelingen van online monitoring.

Deze noodzaak van uniformiteit en juridische grondslag lijkt ook tot de politiek te zijn doorgedrongen. Minister van Justitie en Veiligheid Yeşilgöz heeft toegezegd een juridisch kader op te stellen omtrent online monitoring en hier samen met de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) een handreiking voor te schrijven. Op 28 januari 2022 – in een [reactie](#) op

³ In het essay [Lokaal bestuur in een digitaliserende samenleving](#) proberen Stol en Bantema (2021) te komen tot een handelingskader voor gemeenten, waarvan monitoren een van de taakgebieden is.

⁴ In paragraaf 2.2 gaan de onderzoekers bovendien uitgebreid in op online monitoring door de politie.

kamervragen over een opgelegd zogenaamd 'online gebiedsverbod'⁵ – stelde de minister daarover het volgende:

“Met het handhaven van de openbare orde door inzet van instrumenten in de online omgeving door de burgemeester is nog beperkt ervaring opgedaan. Dit is ook onderkend door de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) tijdens het mondelinge vragenuur van 18 mei 2021. Om de onduidelijkheid weg te nemen over wat gemeenten mogen doen op het gebied van online monitoring, werken het ministerie van BZK en mijn ministerie eraan om het juridisch kader voor gemeenten inzichtelijk te maken, mede op basis waarvan vervolgens in de loop van het jaar een handreiking voor gemeenten zal worden opgesteld, met name over bevoegdheden voor het inzetten van online (sociale media) monitoring in het kader van de openbare orde en veiligheid. Uw Kamer wordt hierover binnenkort nader geïnformeerd door de Minister van BZK.”

Volgens de VNG laten het juridisch kader en bijbehorende handreiking echter nog wel '[enige tijd op zich wachten](#)'. Verschillende instanties wachten actie vanuit het ministerie niet af en proberen uit te zoeken wat we al weten met betrekking tot wat gemeenten online wel en niet mogen. Zo is Noord-Holland Samen Veilig – een samenwerkingsverband van 32 gemeenten, politie en het Openbaar Ministerie binnen de eenheid Noord-Holland – gestart met [Project Online Orde](#). Binnen dit project worden informatie en ervaringen met betrekking tot online signalering en monitoring verzameld, om gemeenten een handelingskader te bieden voor het geval online aangejaagde ordeverstoringen zich voordoen. In de eerste plaats heeft NH Samen Veilig Willem Bantema en zijn onderzoeksgroep gevraagd een onderzoek uit te voeren naar de regionale aanpak van online aangejaagde ordeverstoringen, waarvan het [rapport](#) in april 2022 verscheen. Uit het onderzoek bleken gemeenten uit Noord-Holland geconfronteerd te worden met problematiek die we herkennen uit regio Haaglanden:

“Een aantal grotere gemeenten in de eenheid Noord-Holland (en daarbuiten) hebben te maken met het fenomeen drillrap. Uit de focusgroepen kwam naar voren dat hier vaak een hele online geschiedenis aan vooraf gaat. De YouTube-video's die veel mensen kennen zijn vaak een resultaat van onderlinge ruzies die al langer gaande zijn. Afkomst, stad, wijk en andere verschillen zijn aanjagers voor de video's waarin de (veelal) jongeren elkaar uitdagen en bedreigen. In enkele gevallen leidde dit tot steekpartijen en andere fysieke incidenten.”

De onderzoekers concluderen dat de aanpak van online aangejaagde ordeverstoringen in vrijwel alle gemeenten nog in de kinderschoenen staat, terwijl de incidenten tegelijk 'steeds meer volwassen vormen aannemen'. Gemeenten zouden door praktische en juridische belemmeringen achter de feiten aanlopen, een constatering die resoneert met de uitspraken die professionals uit Delft, Den Haag en Zoetermeer in het vooronderzoek deden.

⁵ Zie ook hoofdstuk 6.

Naast het onderzoek van Bantema en collega's omvat Project Online Orde ook sessies waarin professionals – onder aanvoering van deskundigen – met elkaar in gesprek gaan over urgente thema's. In het kader hiervan vond op 8 juli 2021 een zogenaamde Online Orde-sessie plaats waarin de juridische mogelijkheden van vroegsignalering zijn verkend en waarvan later een [samenvatting](#) is verschenen. Tot slot heeft Samen Veilig NH een '[Interventiekaart online orde](#)' opgesteld om overzicht te scheppen omtrent de (on)mogelijkheden van gemeenten in het geval van online aangejaagde openbare ordeverstoringen. Deze kaart is ook te vinden in het uitgebreide dossier [Online aangejaagde openbare ordeverstoringen](#) dat het CCV op haar website bijhoudt. Naast de interventiekaart zijn in dit dossier een [Verkenning naar niet-juridische instrumenten voor gemeenten bij online oproepen tot rellen](#), maar ook [maatregelen](#), [mediaberichtgeving](#) en [documenten](#) opgenomen. Het dossier van het CCV biedt veel concrete en toegankelijke informatie met betrekking tot online monitoring en het aanpakken van online aangejaagde openbare ordeverstoringen. Tot slot organiseert het CCV periodiek een [Leerkring online openbare orde](#), die bedoeld is voor jongerenwerkers, OOV-medewerkers van de gemeente en politie. In februari 2022 organiseerde het CCV de eerste van deze leerkringen, waarbij de inzet van het online gebiedsverbod en de dwangsom besproken werden – en waarvan een [verslag](#) is verschenen.

Op verschillende plekken gaan gemeenten zelf aan de slag om duidelijkheid te scheppen. In Amsterdam wordt op dit moment – in lijn met aanbevelingen uit het Black Box-onderzoek – toegewerkt naar een 'Handleiding online werkmethode', waarvan een conceptversie door de onderzoekers is ingezien. De handleiding betreft een werkdocument waarvoor nog geen juridisch of bestuurlijk akkoord is afgegeven. In het document staat beschreven welke bronnen door gemeentemedewerkers gebruikt zouden kunnen worden, op welke manier met eventuele zorgelijke signalen zou moeten worden omgegaan en langs welk stappenplan online monitoring zou moeten gebeuren. Medio 2022 heeft de gemeente collega's en ketenpartners uitgenodigd om het document gezamenlijk te bespreken en van feedback te voorzien, waarop het op dit moment verder wordt bijgeschaafd.

Niet alleen vanuit het werkveld, maar ook vanuit de juridische wereld wordt getracht professionals handvatten te bieden met betrekking tot online monitoring. Zo publiceert advocatenkantoor AKD een [blogreeks](#) over monitoring door gemeenten, waarin onder andere de inzet van nepaccounts en privacyaspecten aan de orde komen, maar waarin zij ook wijzen op het onderscheid tussen toezicht houden en het inwinnen van informatie.

Al met al blijkt nog veel onduidelijk met betrekking tot de juridische kaders voor gegevensuitwisseling tussen gemeenten en voor het monitoren van het online domein. Dit bemoeilijkt de aanpak van problematisch groepsgedrag in het digitale tijdperk. Voor wat betreft de uitwisseling van gegevens lijkt het pionierswerk van Zorg- en Veiligheidshuis Haaglanden veelbelovend voor de lokale aanpak van rivaliserend groepsgedrag met een gemeentegrensoverschrijdend karakter, waarmee regio Haaglanden bovendien een landelijke voortrekkersrol kan innemen. Met betrekking tot het gebrek aan duidelijkheid omtrent online monitoring is het door het ministerie aangekondigde juridisch kader – en de meer praktische

handreiking – hoopgevend. In de tussentijd lijken Delft, Den Haag en Zoetermeer zich voor de mogelijkheden met betrekking tot het monitoren van online problematisch groepsgedrag – dat heeft bewezen de potentie te hebben te resulteren in openbare ordeverstoringen – te moeten richten tot de hierboven beschreven bronnen, waarbij met name het online dossier van het CCV houvast lijkt te kunnen bieden.

6. CONCRETE TOOLS

Uit het vooronderzoek kwam ten slotte naar voren dat professionals naast digitale bekwaamheid, kennis van de cultuur van jongeren en juridische kaders soms simpelweg concrete tools missen om online problematisch groepsgedrag te kunnen aanpakken. Het gaat hierbij om zowel preventieve als repressieve interventies. Vanuit de opdrachtgever werd bovendien aangegeven dat er vanuit gemeenten niet altijd even goed zicht is op de mogelijkheden van bestuurlijke en strafrechtelijke interventies. In dit hoofdstuk richten we ons daarom op de verschillende concrete tools om problematisch en rivaliserend groepsgedrag waarbij het online domein een belangrijke rol speelt te kunnen aanpakken

Social media en strafrecht

Het strafrecht biedt concrete handvatten voor het aanpakken van problematisch groepsgedrag dat zich deels in het online domein afspeelt. In het kader van het voorkomen van recidive, hebben de rechter en het Openbaar Ministerie verschillende mogelijkheden om maatregelen op te leggen die zijn toegespitst op het social mediagebruik van de verdachte. Grofweg zijn er vijf manieren waarop deze zogenaamde voorwaarden in het strafrecht naar voren komen. In de eerste plaats kan de rechter schorsende voorwaarden opleggen bij een voorlopige hechtenis. Dit betekent dat een jongere vrijkomt onder specifieke voorwaarden waaraan hij zich moet houden. Het overtreden van deze voorwaarden betekent in veel gevallen dat de verdachte opnieuw wordt opgepakt en een nieuwe straf tegemoet kan zien. In de tweede plaats kan een rechter bijzondere voorwaarden opleggen bij een voorwaardelijke straf. Als een jongere zich niet aan deze voorwaarden houdt, wordt zijn straf – die kan bestaan uit detentie, een geldboete of een werkstraf – alsnog tenuitvoergelegd. Naast de rechter, heeft ook het Openbaar Ministerie de mogelijkheid tot het opleggen van maatregelen. De derde mogelijkheid is namelijk dat het OM een strafbeschikking (ook wel "OM-afdoening") oplegt waaraan voorwaarden zijn verbonden. Deze voorwaarden worden ook wel "gedragsaanwijzingen" genoemd. Indien een jongere de voorwaarden van een gedragsaanwijzing overtreedt, kan hij door het OM worden gedagvaard. De OM-afdoening is volgens twee officieren van justitie die wij interviewden daarmee soms minder effectief van de hiervoor genoemde schorsende of bijzondere voorwaarden:

"Dit staat ook in de nieuwe aanwijzing [OM strafbeschikking van maart 2022](#): Als er meer aan de hand is op het gebied van veiligheid, dan kan het OM niet zoveel met die strafbeschikking. Die is niet zo geschikt, vanwege het ontbreken van slagkracht."

Ten vierde kan het OM een gedragsaanwijzing opleggen vooruitlopend op een inhoudelijke zitting. Dit kan bijvoorbeeld wanneer een jongere wordt veroordeeld voor een geweldsincident op straat en de situatie – in afwachting van de zitting – steeds dreigt te escaleren door hoe jongeren online met elkaar communiceren. In zo'n geval kan het OM zonder tussenkomst van

de rechter een gedragsaanwijzing geven waarin bijvoorbeeld staat dat een verdachte zich dient te onthouden van het gebruik van (bepaalde) social media. Als een jongere een dergelijke gedragsaanwijzing overtreedt, zou het Openbaar Ministerie kunnen overgaan tot aanhouding, omdat dit een nieuw strafbaar feit oplevert waarvoor iemand ook in voorlopige hechtenis kan worden genomen. Tot slot kunnen ook aan een voorwaardelijke invrijheidsstelling – in de volksmond bekend als ‘strafvermindering’ – voorwaarden worden verbonden. Het OM neemt voor gedetineerden de beslissing of deze invrijheidsstelling aan de orde is en aan welke voorwaarden een veroordeelde zich heeft te houden.

Hoewel het strafrecht volgens de geïnterviewde professionals aan de hand van bovenstaande voorbeelden voldoende mogelijkheden biedt om in te spelen op de digitalisering van problematisch groepsgedrag, blijkt het in de praktijk vaak nog zoeken naar de juiste manier. Een belangrijk obstakel hierbij blijken de controle en de uiteindelijke handhaving van opgelegde aanwijzingen:

“We zijn aan het experimenteren in het strafrecht. Officieren van justitie willen er graag iets mee, maar er is nog geen eenduidig antwoord op hoe dit het beste kan. Het is echt nog zoeken. Het gaat vooral om de handhaving, want hoe ga je dit in godsnaam handhaven?”

De geïnterviewde professionals geven aan dat het opleggen van aanwijzingen veel vraagt van ketenpartners als de reclassering (voor het controleren) en de politie (voor de handhaving), die hier vaak niet de tijd en middelen voor hebben. In sommige gevallen worden de ouders van de jongeren nu ingezet om toe te zien op de naleving van de maatregelen door hun zoon of dochter. Het slagen van dergelijke maatregelen is daarmee erg afhankelijk van de belangrijke personen om een verdachte heen en lijkt niet bepaald “een waterdicht plan”:

“We kunnen van alles bedenken, de rechter kan van alles opleggen als strikte voorwaarden, maar er moet wel ook een waterdicht plan zijn om het te kunnen controleren. En als zij zich er niet aan houden moeten wij ook heel consequent en snel reageren. Dus dat die jeugdreclasserder korte lijntjes heeft om een terugmelding te doen, dat de politieagent een jongen kan aanhouden of een waarschuwend gesprek kan voeren.”

Volgens de geïnterviewde professionals wordt er op dit moment vanuit [Straatkracht](#) gewerkt aan de mogelijkheid om “Intensief Jeugdreclasseringstoezicht” in te zetten, waarmee de jeugdreclasserder veel meer tijd, ruimte en middelen beschikbaar krijgt om zicht en grip te blijven houden. Het huidige systeem is volgens de professionals niet geschikt om social media op een gedegen manier te monitoren:

“Er is meer nodig. Het is nu lastig om het intensiever in te vullen. Zeker bij jongeren die net uit de JJI stromen lijkt het ons verstandig het toezicht de eerste drie maanden veel intensiever in te vullen. Daar kun je social media dan ook in meenemen. Intensiever jeugdreclasseringstoezicht zou hiervoor meer ruimte bieden en zou dan aangevuld

moeten worden met betere tools en handvatten voor deze professionals om ook online toezicht te kunnen houden.”

Het gebrek aan mogelijkheden tot controle en handhaving van opgelegde maatregelen, maakt niet dat er binnen het strafrecht geen bewegingen te zien zijn met betrekking tot het betrekken van het online domein. Sterker nog: er wordt volop geëxperimenteerd:

“Het belangrijkste is dat je nu ziet dat alle professionals zien van hee: ‘die online wereld is belangrijk’. Ze worden creatief in hun mogelijkheden. En dat zie je dus bij het OM gebeuren, want officieren gaan daar echt mee aan de slag. Je ziet het bij rechters gebeuren. Die denken ook: ‘daar moeten we iets mee’. Je ziet het bij de Raad voor de Kinderbescherming die het adviseert, je ziet het bij de jeugdbescherming. Weet je, iedereen wil. En daar hoort ook een experimenteerfase bij waarin we gewoon gaan kijken wat werkt. En dat is nu actief aan de gang.”

Deze experimenteerfase heeft een aantal concrete manieren opgeleverd waarop binnen het strafrecht kan worden ingespeeld op het social mediagebruik van verdachten. Hieronder worden een aantal voorbeelden besproken die van waarde kunnen zijn voor de aanpak van problematisch groepsgedrag. Omdat de OM-afdoening, de gedragsaanwijzing en de voorwaardelijke invrijheidsstelling niet publiek inzichtelijk zijn, behandelen we uitsluitend voorbeelden van bijzondere voorwaarden die door de rechter zijn opgelegd (en die via rechtspraak.nl zijn in te zien). Deze maatregelen kunnen echter ook door het OM in bovengenoemde gevallen worden opgelegd.

In de eerste plaats wordt in sommige gevallen een **social media-verbod** opgelegd. Hoewel de [rechtbank](#) een dergelijk verbod een aantal jaar geleden – ondanks het nadrukkelijke advies van een gezondheidspsycholoog in deze zaak – niet wilde opleggen omdat dit ‘onmogelijk gecontroleerd kan worden’, gebeurt dit inmiddels regelmatig. In een [vonnis](#) van oktober 2021 staat te lezen dat als gedragsvoorwaarde wordt opgelegd dat ‘verdachte wordt verboden om zich op social media kanalen zoals Twitter, Instagram en Facebook te begeven, indien en zolang de reclassering nodig acht’. Ook in een [vonnis](#) van maart 2022 wordt een social media-verbod opgelegd, in combinatie met een terbeschikkingstelling (TBS):

“De veroordeelde verleent haar medewerking aan de controle van digitale gegevensdragers. Hiertoe verstrekt de veroordeelde wachtwoorden of toegangscode aan de reclassering, de kliniek en/of de politie. De veroordeelde houdt zich aan de afspraken rondom haar internet- en social media gebruik, nader te bepalen door de reclassering en/of kliniek. Tevens zal de veroordeelde zich, zo lang de reclassering en/of kliniek dat nodig acht, volledig onthouden van social media.”

Hoewel in bovenstaande zaken een social media-verbod voor onbepaalde tijd wordt opgelegd, geven de geïnterviewde professionals aan dat met de tijdsduur van de maatregel normaal gesproken terughoudend wordt omgesprongen. Het totaal verbieden van toegang tot social media is – door de manier waarop online en offline vandaag de dag met elkaar verbonden zijn

– een ingrijpende maatregel en staat op gespannen voet met grondrechten als de vrijheid van meningsuiting.

In sommige gevallen kiest de rechter er wanneer sprake is van grensoverschrijdend gedrag via social media niet voor een social media-verbod op te leggen, maar krijgt de verdachte als voorwaarde een **contactverbod** opgelegd. Een contactverbod verbiedt een verdachte namelijk om op wat voor wijze dan ook – direct of indirect – contact te onderhouden met specifieke aangewezen personen. Hieronder valt zodoende ook contact via social media. In een [vonnis](#) van oktober 2021 besluit de rechter een dergelijk contactverbod op te leggen nadat de verdachte het slachtoffer via social media ‘via meerdere anonieme accounts op Instagram verschillende dreigende berichten, foto’s en een video’ had gestuurd. Dit biedt aanknopingspunten voor de aanpak van problematisch groepsgedrag waarin jongeren elkaar online bedreigen en uitdagen.

Wanneer enkel een contactverbod in de ogen van de rechter niet voldoende soelaas biedt, kan hij of zij besluiten hier bovenop een **verbod om over bepaalde personen te spreken** op te leggen. In een [vonnis](#) van februari 2022 besluit de rechter hiertoe nadat verdachte via social media onder andere dreigende berichten op social media plaatste als ‘wie wil er snel geld verdienen en vermoord de familie [naam familie] en verdiend 25k?’ met daarbij een foto van een van de beoogde doelwitten. Dergelijke uitingen doen sterk denken aan de manier waarop rivaliserende jeugdgroepen elkaar via social media in sommige gevallen benaderen (Roks en Van den Broek, 2020: 92). De rechter legt de verdachte uiteindelijk via een maatregel op dat hij ‘zich via internet en social media of anderszins op geen enkele wijze, direct of indirect uitlaat’ over een geselecteerd aantal personen die hij eerder heeft bedreigd. Ook in een iets ouder [vonnis](#) wordt een verbod om over specifieke personen te spreken opgelegd, naar aanleiding van zogenaamde ‘digitale belaging’. In deze zaak doet de verdachte zich online voor als zijn slachtoffer en maakt hij hierbij persoonlijke gegevens en foto’s van laatstgenoemde openbaar. Ook deze gedragingen zien we binnen rivaliserend groepsgedrag in het online domein veelvuldig terug (Roks en Van den Broek, 2020: 93-100). Uiteindelijk besluit de rechter dat de verdachte een uitgebreide maatregel krijgt opgelegd:

“de veroordeelde zal gedurende de proeftijd op geen enkele wijze de naam van de aangeefster vermelden of afbeeldingen plaatsen van de aangeefster op internet of social media (onder meer Twitter, Facebook en Instagram), op geen enkele wijze afbeeldingen van de aangeefster kopiëren van sites of social media van vrienden, bekenden of familie van de aangeefster, op geen enkele wijze afbeeldingen van de aangeefster vervaardigen of doen vervaardigen, alsmede zal de verdachte niet langer op naam van de aangeefster accounts/profielen/websites aanmaken/aanvragen of op die sites gegevens of afbeeldingen plaatsen van de aangeefster. Dit geldt ook voor eigen accounts/profielen/websites van de veroordeelde, voor WhatsApp of andere communicatiemiddelen en voor afbeeldingen van verdachte”

Net als het contactverbod lijkt ook deze maatregel – mede door de reikwijdte ervan – geschikt om te interveniëren in problematisch groepsgedrag waarbij het online domein een belangrijke plaats inneemt.

In sommige gevallen besluit de rechter dat verdachten zich niet alleen moeten onthouden van specifieke uitingen of het hebben van contact met bepaalde personen, maar wordt als maatregel opgelegd dat zij specifieke **content en accounts verwijderen**. In een [zaak](#) waarin een verdachte voor het uiten van beledigingen en bedreigingen onder andere gebruikmaakte van een Instagram-, Facebook- en YouTube-account, gebiedt de rechter hem deze accounts uiterlijk twee dagen na het wijzen van het vonnis te verwijderen. De maatregel bevat daarbovenop het verbod om de grensoverschrijdende content die op zijn pagina's te vinden was opnieuw op andere pagina's, accounts of websites te plaatsen. Ook deze maatregel lijkt aanknopingspunten te bieden voor de aanpak van problematisch groepsgedrag, omdat content vaak opnieuw wordt gedeeld en zodoende de (online) dynamiek nog lang kan blijven beïnvloeden. Daarbij dient te worden aangetekend dat content – wanneer het eenmaal *viral* is gegaan – vaak moeilijk helemaal van het internet te verwijderen valt.

De rechter kan er ook toe besluiten iemand niet zelf te verplichten zijn of haar social media te verwijderen, maar deze **accounts in beslag te nemen**. In een [vonnis](#) van november 2021 besluit de rechtbank dat een YouTube-account (en het daaraan gekoppelde Gmail-account) en een zogenaamde YouTube-trofee verbeurd worden verklaard omdat dit volgens de rechtbank 'voorwerpen betreft die uit misdrijven afkomstig zijn'. Omdat de verdachten in video's op het YouTube-kanaal strafbare feiten pleegden – in casu het afsteken van illegaal vuurwerk – konden volgens de rechter het kanaal en de bijbehorende trofee worden gezien als een baten uit strafbare misdrijven. Hoewel over de vraag of een account kan worden beschouwd als een voorwerp nog volop [discussie](#) bestaat, lijkt ook deze interventie bruikbaar met betrekking tot de aanpak van problematisch groepsgedrag. Het in beslag nemen van accounts en eventuele verdiensten kan interessant zijn wanneer jongeren bijvoorbeeld aan de hand van geweld of het tonen van vuurwapens proberen hun online populariteit te vergroten – iets dat binnen rivaliserend groepsgedrag voortdurend gebeurt (Roks en Van den Broek, 2020).

Al met al kan worden gesteld dat het strafrecht interessante aanknopingspunten biedt voor de aanpak van problematisch groepsgedrag waarbij social media een belangrijke rol spelen. Aan de hand van onder andere een social media-verbod, een contactverbod, een verbod om over specifieke personen te spreken, het verplicht verwijderen van content en accounts of het in beslag nemen van accounts kan vanuit het strafrecht in potentie een positieve of de-escalerende invloed worden uitgeoefend op de dynamiek van rivaliserend groepsgedrag. Een belangrijke voorwaarde voor de doeltreffendheid hiervan is echter wel de mogelijkheden van met name de reclassering en politie om hierop te kunnen monitoren en handhaven. Het handhaven van online maatregelen is op zichzelf al bijzonder complex, maar lijkt aan de hand van de beperkte mogelijkheden en middelen van reclassering en politie op dit moment niet reëel.

Drillrap en strafrecht

Uit het vooronderzoek kwam naar voren dat lokale professionals zich specifiek zorgen maken over de invloed van drillrap(cultuur) op het problematische groepsgedrag waarmee zij geconfronteerd worden. Uit onderzoek van Roks en Van den Broek (2020) blijkt de relatie tussen rivaliserend groepsgedrag en drill complexer te liggen dan soms in de media wordt gesuggereerd. De auteurs pleiten er onder andere voor een contextuele kijk te hebben op drill en ervoor te waken de muziekvorm als geheel te criminaliseren. Veel van de uitspattingen in drillmuziek dienen namelijk overduidelijk te worden gezien als de *communicatie* van geweld en bovendien blijken er grote verschillen te bestaan tussen de mate waarin drillers zich bezighouden met geweld en criminaliteit. Hoewel drill eerder een vehikel lijkt waarlangs jongeren hun gewelddadigheid en rivaliteit vormgeven dan de oorzaak van het geweld tussen groepen, lijkt de muziekvorm en de bijbehorende cultuur wel degelijk een aantal risico's in zich te dragen. Een van de aanbevelingen van Roks en Van den Broek (2020: 138-139) is daarom om – hoe moeilijk dit soms ook is – met betrekking tot drill een onderscheid te maken tussen 'stoerdoenerij' en daadwerkelijk strafbaar gedrag, en te handhaven op deze laatste categorie. Langs deze weg worden niet alle jongeren die zich met drill bezighouden gecriminaliseerd, maar wordt tegelijk recht gedaan aan de risico's die drillrap wel degelijk met zich mee kan brengen.

Voordat ingegaan wordt op de manieren waarop het strafrecht opties biedt om bepaalde strafbare uitingen in drill aan te pakken, is het de moeite om kort te bespreken hoe de politie en het Openbaar Ministerie in februari 2021 geprobeerd hebben een gewapend conflict tussen twee rivaliserende rappers te voorkomen. Het roven van elkaars halskettingen zou [aanleiding](#) zijn voor het conflict tussen twee rappers uit Amsterdam. Over en weer brachten zij muziekvideoclips uit en plaatsten zij posts op social media waardoor bij politie en justitie de verdenking rees dat het conflict op een gewelddadige manier zou worden beslecht. In het [persbericht](#) op de website van het Openbaar Ministerie valt te lezen dat dit conflict gevoelens van onveiligheid en onrust in de samenleving kan bewerkstelligen, in het bijzonder omdat het conflict zich zichtbaar op social media afspeelt. Door de drie mannen die prominent bij dit conflict betrokken waren aan te houden op verdenking van diefstal met geweld, bedreiging en wapenbezit is volgens politie en justitie mogelijkwerwijs een snel oplopend conflict voorkomen. De drie verdachten zijn voorgeleid bij de rechter-commissaris, maar werden heengezonden omdat er onvoldoende ernstige bezwaren waren om de drie mannen langer vast te houden. Dergelijke interventies kunnen – wanneer de spanning aan de hand van social media en muziek hoog oplopen – helpen de angel uit een conflict te halen of dit in ieder geval tijdelijk tot bedaren te brengen.

Dit voorbeeld raakt wel aan de problematiek van drill in relatie tot het strafrecht, maar betreft geen echte strafrechtelijke aanpak. De afgelopen jaren zijn er echter ook een aantal ontwikkelingen geweest waaruit blijkt dat het strafrecht diverse mogelijkheden biedt om de strafbare gedragingen binnen drillrap aan te pakken en dat de context van drillrap bovendien

kan worden meegewogen bij het bepalen van de strafmaat (Groothoff, Bakker en Bosma, 2022). Hoewel het bij de veroordeling van rappers op basis van hun teksten of videoclipen belangrijk is niet voorbij te gaan aan artistieke vrijheid van de muzikanten, stellen Groothoff, Bakker en Bosma (2022: 445) dat deze niet absoluut is:

“Het feit dat iets het resultaat is van vrije, scheppende vormgeving betekent nog niet dat kunstenaars – of drillrappers – te allen tijde strafrechtelijk vrijuit gaan. Ook kunstenaars kunnen zich schuldig maken aan strafbare feiten en daarvoor worden veroordeeld.”

Bovendien staat volgens de juristen “het karakter van drillrap en de gedragingen die kenmerkend zijn in de scene in moeizame verhouding tot de eisen die in de rechtspraak zijn gesteld aan een geslaagd beroep op de vrijheid van meningsuiting” (Groothoff, Bakker en Bosma, 2022: 446). Met andere woorden: drillrappers maken over het algemeen maar weinig kans wanneer zij zich op hun artistieke vrijheid beroepen.

Er vallen in ieder geval vier strafbare gedragingen te onderscheiden waarvoor rappers kunnen worden veroordeeld op basis van uitingen die zij in hun muziek – in beeld of geluid – tentoonspreiden. In de eerste plaats is sprake van overschrijding van de grens van het recht op de vrijheid van artistieke vrijheid wanneer de kunstenaar die vrijheid [misbruikt](#) om **beledigingen** te uiten. Een bekend voorbeeld van een zaak waarin een rapper werd veroordeeld voor (kennelijke) beledigingen in zijn muziek is de [rechtszaak](#) tegen rapper Ismo. Deze Bredase rapper werd veroordeeld omdat hij zich schuldig zou hebben gemaakt aan het beledigen van Joden (“ik haat die fucking Joden nog veel meer dan de Nazi’s”) en homo’s (“flikkers geef ik geen hand”). Hoewel uit het vonnis weinig straatculturele sensitiviteit (vgl. Ilan, 2020) blijkt – de term ‘flikker’ wordt binnen straatcultuur namelijk vaak niet gebruikt om aan homoseksuelen te refereren – viel er in de beslissing van het Hof een interessante passage te lezen die belangrijk lijkt in het kader van de strafbaarheid van drillrappers:

“Hoewel kenmerkend is voor rap dat grove bewoordingen niet worden geschuwd, is de enkele omstandigheid dat de uitlatingen rijmen met de rest van de tekst van de rap, niet voldoende om van functionaliteit in het kader van artistieke expressie te kunnen spreken, terwijl ook anderszins niet van zo'n functioneel verband met de rest van die tekst is gebleken. Op grond van dit een en ander heeft het Hof geoordeeld dat de verdachte zijn artistieke vrijheid heeft misbruikt om de beledigingen te uiten.”

Hoewel de raps van Ismo niet kunnen worden aangemerkt als drillrap, biedt de uitspraak aanknopingspunten voor het aanpakken van beledigende teksten van drillrappers.

Naast beledigingen blijken ook **bedreigingen** in rapnummers strafbaar te kunnen zijn. De bekendste zaken waarin rappers zijn veroordeeld voor bedreigingen in hun teksten betreffen twee [verschillende zaken](#) waarin Geert Wilders met de dood werd bedreigd (zie ook Bakker en van de Wetering, 2015). Het kan interessant zijn om te bekijken hoe de expliciete en expressieve (doods)bedreigingen die drillrappers elkaar met grote regelmaat toewerpen zich verhouden

tot de uitspraken waarvoor rappers [Hozny](#) en [Mo\\$heb](#) uiteindelijk zijn veroordeeld tot taakstraffen en voorwaardelijke celstraffen.

In de derde plaats zijn recentelijk ook twee rappers veroordeeld voor **opruiming** – al loopt het hoger beroep in deze zaak nog. In het [vonnis](#) staat te lezen dat deze drillrappers zich volgens de rechtbank schuldig maakten aan opruiming door het maken van specifieke handgebaren (zoals een “afmaak-gebaar”), de titel van de video (“Intensive Care”), teksten als “*Richt op die opps ze doen hands in de air, ik wil mn opps in de intensive care*” en het tonen van nepvuurwapens. Zij zouden hiermee aanzetten tot het plegen van levensdelicten aan zogenaamde “*opps*” (tegenstanders). Opvallend is dat de teksten van het nummer – in tegenstelling tot veel andere drillrapnummers – weinig expliciet en expressief zijn. Wanneer bovenstaande zaak in hoger beroep standhoudt, zou het Openbaar Ministerie in potentie tientallen – zo niet honderden – Nederlandse drillrapnummers kunnen aanmerken als opruiend en de verantwoordelijke rappers kunnen hiervoor kunnen proberen te veroordelen. Interessante ontwikkeling is dat recentelijk ook een producer is [gearresteerd](#) op verdenking van opruiming, omdat hij drillrapvideo’s zou faciliteren. In het persbericht van het OM staat te lezen dat het Openbaar Ministerie en politie willen dat er ‘een grens wordt gesteld aan het posten van video’s met een opruiend karakter die geweld en wapenbezit verheerlijken’. De instanties stellen dat het oppakken van de producer past bij de gedeelde verantwoordelijkheid die makers hebben:

“Het gaat niet alleen om degenen die een rol hebben in een drillrapvideo. Ook de makers van drillrapvideo’s – zoals videoproducers en cameramensen – én de sociale media platforms waar de video’s worden gepubliceerd, hebben een verantwoordelijkheid om het plegen van strafbare feiten tegen te gaan. Videoproducers kunnen hun invloed laten gelden en sociale media platforms kunnen vaker dan nu gebeurt besluiten een bepaalde video van hun platform te verwijderen als die niet voldoet aan hun eigen richtlijnen of de grenzen die de wet stelt.”

Tot slot kunnen rappers ook worden veroordeeld voor **verboden wapenbezit** omdat zij in videoclip (nep)vuurwapens laten zien. Bij een veroordeling voor wapenbezit in een videoclip hoeft dit wapen niet daadwerkelijk te worden aangetroffen. Verdachten kunnen worden veroordeeld op basis van het feit dat het wapen in de video te zien is. Bovendien wordt uit het vonnis in onder andere [deze](#) zaak duidelijk dat het niet uitmaakt of het gaat om een echt of een nepvuurwapen:

“Verdachte heeft de beschikking gehad over twee voorwerpen die grote gelijkenis vertoonden met echte vuurwapens. De aanwezigheid van (nep) vuurwapens vormt een groot gevaar in de samenleving. In het dossier bevindt zich geen bewijs dat het ging om echte wapens maar uit de verslaglegging door de verbalisanten, die de voorwerpen op de foto en in de video hebben bekeken, concludeert de rechtbank dat de vuurwapens niet van echt te onderscheiden zijn. Met een voorwerp dat op een echt wapen lijkt, kan een ander ook angst aangejaagd worden en dergelijke voorwerpen kunnen dan ook gebruikt

worden bij het plegen van verdere strafbare feiten. De rechtbank rekent verdachte het voorhanden hebben van die nepwapens dan ook aan."

De rechter zegt het de verdachte bovendien aan te rekenen dat hij geen afstand neemt van het maken van video's met wapens en zich niet realiseert dat hij daarmee bijdraagt aan het normaliseren of verheerlijken van wapenbezit. Ook in een andere [zaak](#) wordt een drillrapper veroordeeld voor het gebruik van (nep)vuurwapens bij het opnemen van een videoclip. In het vonnis gaat de rechter specifiek in op de context van drillrap:

"Het gaat hier om een videoclip waarin zogeheten drillrap te horen is. De verheerlijking van geweld en het tonen van wapens alsof dat normaal is, zoals dat in drillrap wordt gedaan, is onacceptabel. Er zijn veel geweldsdelicten rondom drillrap, met name schieten en steekpartijen, vooral als gevolg van de geweldsverheerlijking in deze videoclips. Wat in drillrap wordt aangekondigd, wordt vaak ook uitgevoerd. Daarom is het van belang dat hier stevig tegen wordt opgetreden."

In sommige gevallen vormt het tonen van vuurwapens niet zozeer een reden om iemand te veroordelen, maar wordt het door de rechter gezien als een strafverzwarende omstandigheid, zoals in een [vonnis](#) van februari 2021. In ieder geval biedt het tonen van vuurwapens in videoclips – waarbij niet per se hoeft te worden aangetoond dat dit een echt wapen betreft en waarbij het wapen bovendien niet hoeft worden aangetroffen – mogelijkheden voor het aanpakken van gewelddadige (drillrap)video's die een rol spelen binnen problematisch groepsgedrag. De onderzoekers vonden geen zaken waarbij rappers op basis van het tonen van een steekwapen – wat binnen drillrap niet zelden voorkomt – zijn veroordeeld. Wel zijn er voorbeelden bekend van jongeren die worden opgepakt met een wapen dat zij bij zich droegen voor het [opnemen](#) van een (drillrap)videoclip. Het loont de moeite om te verkennen of het veroordelen van jongeren voor het tonen van steekwapens in videoclips opportuun is.

Volgens Groothoff, Bakker en Bosma (2022: 450) kan de specifieke dynamiek omtrent drillrap door rechters ook worden meegewogen in het bepalen van de op te leggen straf:

"De context van de drillrapscene en daaraan gerelateerde gedragingen worden betrokken bij het inschatten van de kans op recidive en worden overtuigend ingezet om de straffen en maatregelen optimaal toe te snijden op de persoon van de verdachte."

In de praktijk kan dit betekenen dat jongeren die bijvoorbeeld in drillraps door henzelf gepleegd geweld verheerlijken strenger worden gestraft, zoals bijvoorbeeld gebeurde in de [zaak](#) naar aanleiding van de steek- en schietpartij in Scheveningen (Groothooff, Bakker en Bosma, 2022: 450). Bovendien schat de rechter de kans op recidive over het algemeen hoger in wanneer de verdachte zich (actief) binnen de drillrapscene begeeft. Groothoff, Bakker en Bosma (2022: 450) stellen dat de rechter andersom ook kan besluiten tot een minder ingrijpende straf wanneer de verdachte zich juist heeft afgekeerd van deze zelfde context. Zij noemen als voorbeeld een [zaak](#) waarin een verdachte van het medeplegen van poging tot

moord – in wat door de rechtbank wordt omschreven als “drillrap-gerelateerd geweld” – om deze reden geen jeugddetentie krijgt opgelegd.

Al met al lijkt het strafrecht voldoende mogelijkheden te bieden om op te treden tegen de strafbare gedragingen die soms binnen drillrap aanwezig zijn. Concreet kunnen langs deze weg in ieder geval belediging, bedreiging, opruiing en verboden wapenbezit die zich binnen de teksten of videoclipps van drillrap manifesteren worden aangepakt. Bovendien kan de context van drillrap door rechters worden meegewogen in het toesnijden van straffen en maatregelen. Aan dit laatste kleeft het gevaar dat de context van drillrap door rechters onvoldoende wordt begrepen en de betrokkenheid van jongeren bij deze scene mogelijk onnodig wordt gezien als iets dat de kans op recidive verhoogt en daarmee de strafmaat zou moeten beïnvloeden.

Social media en bestuursrecht

Naast het strafrecht biedt mogelijk ook het bestuursrecht aanknopingspunten voor de aanpak van problematisch groepsgedrag waarbij social media een belangrijke rol spelen. Uit het onderzoek met de veelzeggende titel “[Niet bevoegd, wel verantwoordelijk?](#)” blijken gemeenten bij online aangejaagde ordeverstoringen door het ontbreken van formele bevoegdheden hiervoor met name gebruik te maken van de gebruikelijke (offline) interventies als een gesprek, het verwijzen naar de APV of het toepassen van een offline dwangsom⁶. Hoewel ook uit ander [onderzoek](#) van Bantema en collega’s (2018) blijkt dat burgemeesters online geen bevoegdheden kunnen gebruiken, experimenteren gemeenten de afgelopen jaren wel degelijk met bestuurlijke online maatregelen om openbare ordeverstoringen met een belangrijke digitale component te kunnen voorkomen. In het bijzonder hebben verschillende gemeenten de afgelopen jaren geëxperimenteerd met het **digitale of online gebiedsverbod**.

Deze bestuurlijke maatregel heeft tot doel om opruiende content in het online domein een halt toe te roepen. Degene die ervan wordt verdacht online uitingen te hebben gedaan die zouden kunnen leiden tot verstoringen van de openbare orde, krijgen van de burgemeester een last onder dwangsom opgelegd. Dit betekent dat als diegene zich in het vervolg niet onthoudt van het delen van opruiende online uitingen, hij of zij een dwangsom van € 2.500 dient te betalen. Deze last onder dwangsom is de afgelopen jaren een aantal keer opgelegd, bijvoorbeeld in [Utrecht](#), [Gouda](#) en [Haarlem](#). In dit laatste geval kreeg een jongeman – omdat hij weigerde zijn opruiende content te verwijderen – zelfs daadwerkelijk een dwangsom opgelegd. De bestuurlijke maatregel leidt tot veel discussie. Verschillende juristen spreken van “[holle retoriek](#)” en stellen dat het online gebiedsverbod juridisch [onhoudbaar](#) is. Het opleggen van het gebiedsverbod in Utrecht eind 2021 leidde zelfs tot [kamervragen](#).

⁶ Het vermelden waard hierbij is een [zaak](#) waarin de Burgemeester besluit een woning te sluiten omdat er dreiging was “vanuit de drillrapscene”: de dochter van de eigenaar van de woning werd via social media bedreigd, waarbij ook haar foto en adres werden gedeeld. Bovendien werd online een beloning uitgelooft om de dochter iets aan te doen. De betrokkenheid van de dochter (en met name haar vriend) bij de drillrapscene werden door de voorzieningenrechter meegewogen in de beoordeling van de ernst van de dreiging.

In een recent [artikel](#) van Buitenhuis (2022) worden de juridische mogelijkheden van een online gebiedsverbod verkend. De auteur stelt dat een lichte bevelsbevoegdheid, het noodbevel en de APV in potentie kunnen dienen als wettelijke grondslag voor een internetverbod, maar dat het daadwerkelijk opleggen hiervan in de praktijk 'zeer lastig' zal zijn (Buitenhuis, 2022: 238). De auteur acht het nuttig en wenselijk te onderzoeken of het internetverbod kan worden opgenomen in de gemeentelijke APV. In een [artikel](#) van Vuik en Bantema (2021) wordt aandacht besteed aan de vraag of een digitale versie van het fysieke gebiedsverbod kan bijdragen aan openbare ordeverstoringen die sterk worden aangejaagd vanuit de online wereld. In de conclusie laten de auteurs zich expliciet uit over het rivaliserende groepsgegedrag dat in dit document centraal staat:

"Een digitaal gebiedsverbod zou, complementair aan het strafrecht, een bijdrage kunnen leveren: bijvoorbeeld bij die groeperingen die elkaar via socialemediakanalen uitdagen door beledigende en dreigende teksten die kunnen leiden tot escalatie in de openbare ruimte." (VuiK en Bantema, 2021: 107).

Al met al lijkt een digitaal of online gebiedsverbod bruikbaar in de aanpak van rivaliserend groepsgegedrag omdat aan de hand van deze bestuurlijke maatregel de escalatie van conflicten kan worden voorkomen. Er zijn echter nog veel onduidelijkheden omtrent de maatregel en een juridische grondslag voor een online gebiedsverbod lijkt tot op dit moment te ontbreken.

Meldpunt Openbare Orde Content (MOOC)

Het Meldpunt Openbare Orde Content (MOOC) is een ontwikkeling die het vermelden waard is in context van de thematiek rondom problematische groepsgegedrag in het digitale tijdperk, met name waar het gaat om de rol van de overheid. Het MOOC betreft een meldpunt waar burgemeesters melding kunnen doen "om onrechtmatige of strafbare content op het internet, die een acuut gevaar oplevert voor de openbare orde, te laten verwijderen" (NL Confidential, 2021: 4). Met zogenoemde online aangejaagde openbare ordeverstoringen is nog maar weinig ervaring. Het MOOC zal in eerste instantie worden opgezet als een pilot, gefinancierd door het ministerie van Justitie en Veiligheid.

Door Confidential NL is onderzocht aan welke politiek-bestuurlijke, juridische, organisatorische, technische en financiële eisen het MOOC moet voldoen. De conclusie is dat er nadrukkelijk politiek-bestuurlijke behoefte is aan een dergelijk meldpunt, in het bijzonder omdat burgemeesters zich verantwoordelijk voelen op te treden tegen zogenaamde online aangejaagde verstoringen van de openbare orde – waar de problematiek rondom rivaliserende groepen op social media in sommige gevallen ook aan voldoet. Burgemeesters en gemeenten hebben, zo komt naar voren in het onderzoek van Confidential NL, geen of maar beperkte bevoegdheden om zelf op te treden tegen openbare ordeverstoringen die online worden aangejaagd. Uit het onderzoek wordt duidelijk dat burgemeesters behoefte hebben aan een

centrale partij met directe of nauwe contacten met platformen als Facebook en Google om content te melden die verwijderd moet worden. Met name snelheid is van eminent belang in dit geval: binnen 24 uur na de melding door de gemeente bij het MOOC, moet het verzoek worden beoordeeld en doorgegeven aan de social media platformen. Dit snelle handelingen vereist echter een duidelijk handelings- en toetsingskader.

Uit het haalbaarheidsonderzoek van Confidential NL is eveneens gebleken dat het vraagstuk van strafbare of onrechtmatige content integraal benaderd moet worden. Het MOOC richt zich niet alleen op de verwijderverzoeken, maar verzamelt ook kennis en expertise. Hiermee voorziet het MOOC in een (bestuurlijke) behoefte. Het MOOC moet uitgroeien tot een kennisplatform dat advies geeft en handelingsperspectieven biedt en is daarom de moeite om in de gaten te houden.

Experiment preventieve interventie op social media

Bovengenoemde juridische voorbeelden hebben in eerste instantie een meer repressieve insteek, ondanks het feit dat er van bepaalde interventies ook een preventieve werking uit kan gaan. Een noemenswaardige interventie die volledig te typeren valt als een preventieve aanpak kan gevonden worden in het onderzoek van Schiks, Bekkers en Leukfeldt (2021). In opdracht van de gemeente Haarlem hebben zij via Instagram een preventieve interventie ontwikkeld gericht op zogenoemde 'geldezels': jongeren die hun bankpas tegen betaling afstaan aan anderen. Het achterliggende idee van deze interventie was dat er gebruik kan worden gemaakt van een vergelijkbare modus operandi waarmee jongeren op social media worden geronseld, maar dan om hen bewust te maken van de strafbaarheid van het gedrag en hen hulp en informatie te geven over het hebben van schulden (Schiks, Bekkers en Leukfeldt, 2021: 4).

In het onderzoek is geëxperimenteerd met het plaatsen van drie soorten advertenties, in het bijzonder om te zien welke advertenties op Instagram het meeste effect zouden sorteren. Daarvoor is intensief samengewerkt met een marketingbureau dat gespecialiseerd is in het bereiken van jongeren. De onderzoekers hebben samen met het marketingbureau de vorm en inhoud van de advertenties samengesteld. Uiteindelijk zijn de advertenties negen dagen online geweest en werden zij specifiek gericht op jongeren van 13 tot en met 24 jaar die gekoppeld konden worden aan postcodes van de gemeente Haarlem (Schiks, Bekkers en Leukfeldt, 2021: 5-7).

Er kon in het onderzoek niet direct worden bepaald hoe groot het bereik van de advertenties was, maar door de onderzoekers wordt geconcludeerd dat het een relatief snelle en goedkope manier is om specifieke doelgroepen te bereiken. In het bijzonder illustreert de studie van Schiks, Bekkers en Leukfeldt (2021) dat social mediaplatformen – en in dit geval Instagram in het bijzonder – gebruikt kunnen worden om specifieke doelgroepen te bereiken, ook met het oog op bewustwording en preventie van criminaliteit. Ook voor de problematiek rondom

problematisch groepsgedrag in het digitale tijdperk biedt dit mogelijkheden, bijvoorbeeld door jongeren bewust te maken van de katalyserende werking van social media als het gaat om het delen van gewelddadige content.

Belangrijk om te realiseren is dat het uitgevoerde experiment een pilot was, met specifiek als doel om te bepalen of en hoe een interventie op de juiste manier kan worden ingezet. De onderzoekers trekken de volgende lessen uit de pilot. Om allereerst iets te kunnen zeggen over het bereik en de impact van dergelijke interventies, is het belangrijk "dat er data beschikbaar is over individuele gebruikers, in de vorm van het unieke aantal weergaven en unieke aantal kliks. Deze unieke aantallen dienen uitgesplitst te zijn per advertentie" (Schiks, Bekkers en Leukfeldt, 2021: 11). Ten tweede beschrijven de onderzoekers dat Facebook de advertenties 3 keer heeft geblokkeerd en stellen zij dat het belangrijk is om de juiste mensen te betrekken bij het uitvoeren van een dergelijke interventie via specifieke social mediaplatformen. Ze noemen daarbij de politie of Facebook en Instagram (Schiks, Bekkers en Leukfeldt, 2021: 11). Voor het ontwerp van de advertenties en de zogenaamde landingspagina's – de pagina's waar jongeren op terecht komen als ze op de link in de advertentie drukken – geven de onderzoekers mee dat dit niet uitbesteed zou moeten worden aan een marketingbureau. Om de omstandigheden van het experiment gelijk te houden, zouden onderzoekers die een vergelijkbare interventie uitvoeren dit zelf moeten doen.

Het compacte onderzoeksrapport met de werkwijze en de belangrijkste resultaten van deze interventie kan [hier](#) gevonden worden.

7. OVERKOEPELENDE LESSEN

Aan het einde van dit rapport is het tijd om de balans op te maken. Wat zijn de overkoepelende lessen die kunnen worden getrokken uit de diverse good practices in dit inspiratiedocument?

Ga aan de slag

Als een rode draad door de diverse beschrijvingen loopt dat deze good practices het product zijn van gemotiveerde professionals die naar aanleiding van een bepaalde vraag of behoefte aan de slag zijn gegaan. Dat is dan ook de eerste les: ga aan de slag. In het verlengde hiervan is het belangrijk om te benoemen dat dergelijke bottom-up initiatieven ook voldoende gefaciliteerd dienen te worden. Vertaald naar het onderwerp van dit onderzoek betekent dit dat wanneer er gemotiveerde professionals een suggestie of ambitie hebben om met het vraagstuk van problematisch groepsgedrag op social media aan de slag te gaan, dat zij binnen hun organisatie ook voldoende ruimte en middelen krijgen om dit op een veilige en verantwoorde manier te doen.

Bepaal een stip op de horizon

Veel van de professionals die wij in het kader van dit onderzoek hebben geïnterviewd gaven aan dat hun interventies nadrukkelijk van tijdelijke aard zijn. Deze zijn bedoeld als vehikel, als breekijzer om iets te forceren, maar zullen uiteindelijk niet in deze vorm overeind blijven. Deze vehikels zijn belangrijk om social media op de agenda te krijgen en zouden in onze ogen daarom zo goed mogelijk moeten worden gefaciliteerd door de directies van de verschillende organisaties waarin deze ontstaan. De initiatieven zouden mensen op meer strategische posities binnen organisaties echter ook bewust moeten maken van de noodzaak na te denken over een passend vervolg en over een meer structurele inpassing van het online domein binnen de organisatie. Wat is er binnen vijf jaar binnen de gemeente of in de bredere integrale aanpak nodig om het online domein tot een volwaardig en bestendig onderdeel te maken? Wat betekent dit voor het selectiebeleid en de deskundigheidsbevordering van het personeel? In hoeverre zijn er specifieke functies – zoals de netwerkmakelaar – nodig binnen bepaalde organisaties? En wat betekenen de huidige ontwikkelingen onder jongeren ook meer in het algemeen voor de manier waarop de aanpak is georganiseerd?

Wees bewust van de wildgroei

In het onderhavige onderzoek wordt zonneklaar dat er in Nederland reeds het nodige gebeurt op het gebied van initiatieven en aanpakken met betrekking tot problematisch groepsgedrag, het online domein, of een combinatie hiervan. Sterker nog, er lijkt sprake van een wildgroei van interventies en initiatieven die in sommige gevallen sterk op elkaar lijken. Bantema en collega's (2021: 116) komen in hun onderzoek naar de black box van gemeentelijke online monitoring tot een vergelijkbare conclusie. Zij werpen de vraag op of gemeenten en politie

wel voldoende van elkaar leren en spreken het vermoeden uit dat dit te weinig gebeurt: er wordt veel dubbel werk verricht. Een vergelijkbare constatering lijkt van toepassing in het onderhavige onderzoek. De gemeenten uit dit onderzoek hoeven niet zelf het wiel volledig opnieuw uit te vinden, maar kunnen vooral ook veel leren van de good practices die in dit rapport de revue passeren. We spreken de hoop uit dat het onderhavige inspiratiedocument zal resulteren in meer uitwisseling en samenwerking. Daarvoor is met name ook coördinatie vereist, bijvoorbeeld in de vorm van mensen die binnen organisaties verantwoordelijk worden gemaakt voor het zicht houden op ontwikkelingen in het land rondom dit thema. Een goed startpunt hiervoor is het periodiek bekijken van het dossier op de website van het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid.

Is het gras wel echt groener bij de burens?

Aan het voorgaande kunnen twee specifiekere lessen worden gekoppeld. We hopen dat het lezen van de verschillende good practices in dit rapport niet resulteert in een gevoel dat anderen in het werkveld al een stuk verder zijn. Deze aanname blijkt vaak niet te kloppen en daarmee onnodig verlamdend te werken. In sommige gevallen zijn andere partijen wellicht wel daadwerkelijk verder, maar dat zou niet noodzakelijkerwijs iets moeten zijn dat in de weg staat aan het aan de slag gaan in een bepaalde organisatie of gemeente. We hopen dat de per good practices beschreven lessen en werkzame bestanddelen tot gevolg hebben dat er optimaal geprofiteerd kan worden van de ervaringen van anderen. Een aandachtspunt dat op dit vlak op de loer ligt, is de reflex dat de context in een andere gemeente of deel van het land dermate anders is dat de besproken good practices voor een van de gemeenten in de regio Haaglanden niet van waarde zouden zijn. Dit rapport is nadrukkelijk bedoeld als inspiratiedocument; het is geen beschrijving van verschillende one-size-fits-all-interventies die zonder reflectie kunnen worden toegepast en overgenomen. Het zou professionals vooral inspiratie moeten geven en handvatten om zelf in de eigen lokale context (verder) aan de slag te gaan. De problematiek in de lokale context kan verschillen, maar dat laat onverlet dat de werkzame bestanddelen die per good practice worden benoemd hun waarde (kunnen) hebben in andere organisaties en gemeenten.

Het loslaten van (en aanhaken bij) bestaande kaders

Als het gaat om de aanpak van problematisch groepsgedrag in het digitale tijdperk dan vereist dit aan de ene kant dat overheidsorganisaties durven om hun bestaande kaders los te laten. In een van onze eerdere onderzoeken (Roks en Van den Broek, 2020: 140-141) benoemden wij drie van dergelijke bestaande kaders: de focus op groepen, het onderscheid tussen online en offline en de nadruk op het gebiedsgericht werken. Het laatstgenoemde kader was in het onderhavige onderzoek een uitdaging, omdat de gemeenten geconfronteerd worden met een fenomeen dat zich uitstrekt over meerdere gemeenten. Positief is dat de gemeenten in kwestie het door dit onderzoek heel nadrukkelijk hebben aangedurfd om dat kader los te laten en

intensief samen te werken. Dat is op zichzelf een bijzondere good practices die we niet onbenoemd wilden laten. We hopen dan ook dat deze samenwerking zich doorzet en de good practices in dit rapport kunnen helpen om de aanpak van problematisch groepsgedrag nader vorm te geven.

Het aanpassen van de bestaande kaders om het hoofd te bieden aan de veranderende leef- en belevingswereld van jongeren is een proces dat niet van de ene op de andere dag is gerealiseerd. Toch lijken er wel degelijk mogelijkheden om ook in de tussentijd binnen de aanpak recht te doen aan de belangrijke plaats die de online wereld vandaag de dag inneemt in de levens van jonge mensen. Hiervoor kan het bestaande werkproces integrale aanpak problematische jeugdgroepen houvast bieden. Dit zogenoemde 'zeven-stappen-model' biedt verschillende mogelijkheden om de good practices uit dit rapport onder te brengen. Hoewel in onze ogen de volledige integratie van de online wereld binnen de aanpak van problematisch groepsgedrag meer fundamentele veranderingen vraagt, kunnen de interventies uit dit document in verschillende stappen van het werkproces ook los hiervan van meerwaarde zijn. De normale manier van werken gaat hierbij niet zozeer op de schop, maar wordt vooral verrijkt met informatie van social media en tools die inspelen op het online domein. Zo zal bijvoorbeeld in stap 1 – bij het in beeld brengen van jeugdgroepen – meer digitale bekwaamheid onder professionals een beter beeld opleveren van de groep(en) en met name ook hun online activiteiten. De good practices over de kennis over online straat- en jeugdculturen kunnen bijdragen aan een betere duiding van de informatie die online verzameld wordt. Welke partner in de integrale aanpak verantwoordelijk is voor welk deel van de eerste stap zou in onderling overleg afgestemd moeten worden. De concrete tools die in hoofdstuk 6 van dit rapport aan bod komen kunnen in stap 5 en 6 de mogelijkheden binnen de aanpak verrijken. Zolang meer fundamentele veranderingen van de aanpak op zich laten wachten, kunnen initiatieven met betrekking tot het online domein via het 7-stappen-model op een natuurlijke manier worden geïntegreerd in de aanpak van problematisch groepsgedrag.

Het belang van vertrouwen tussen partners in de aanpak

De resultaten uit het vooronderzoek wierpen de vraag op of er voldoende vertrouwen is tussen de ketenpartners als het gaat om het delen van informatie. Op basis van dit onderzoek kan geconstateerd worden dat veel hangt op persoonlijke contacten tussen mensen uit verschillende organisaties die elkaar weten te vinden en elkaar vertrouwen. Het gaat hier om een thema waar niet direct een makkelijke oplossing voor te geven valt, maar dat vooral afhankelijk is van de communicatie tussen de ketenpartners. Wel laten de beschreven good practices zien dat het hebben van een gezamenlijk doel – op basis van oprecht ervaren urgentie om iets te veranderen of aan te pakken – een belangrijke bijdrage kan leveren aan het vergemakkelijken van het opbouwen van een vertrouwensrelatie tussen partners en het delen van informatie. Dit gezamenlijke doel wordt binnen het jeugdveiligheidsdomein vaak verondersteld ("we handelen allemaal in het belang van de jongere"), maar blijkt in de praktijk lang niet zo vanzelfsprekend.

Vertrouwen betekent ook dat men er binnen een integrale aanpak op moet kunnen bouwen dat bepaalde ketenpartners een goede online informatiepositie hebben die noodzakelijk is om gezamenlijk een goed beeld te krijgen van de problematiek. Met andere woorden: dat niet iedereen online álles hoeft te doen, maar dat professionals van verschillende partijen elkaar ook bepaalde taken en verantwoordelijkheden toevertrouwen.

Verkennen van het grijze gebied

Een andere belangrijke les die naar voren komt in een aantal van de good practices is dat professionals het grijze gebied zijn gaan opzoeken, omdat zij gemotiveerd waren om iets te doen met de vraagstukken waarmee zij geconfronteerd werden. In het vooronderzoek werd een aantal maal de nadruk gelegd op wat er niet kan en een dergelijke houding kan resulteren in een zekere verlamming binnen de aanpak. Als er een gezamenlijk doel is, dan is het in sommige gevallen – zo laten een aantal van de good practices duidelijk zien – mogelijk om het grijze gebied in de aanpak te verkennen. Belangrijk is dat dit wel op een verantwoorde manier gebeurt, door ruggenspraak te houden met partners en de aanpak ook nadrukkelijk af te stemmen met bijvoorbeeld met Openbaar Ministerie. In sommige gevallen zal het juridische kader echter niet aanwezig of toereikend zijn en is er (aanvullende) wetgeving nodig. Professionals kunnen dan afwachten tot de nieuwe wetgeving er komt, maar het loont in sommige gevallen ook de moeite om samen met de (juridische) partners het grijze gebied te verkennen en de rechter tot een uitspraak te dwingen met betrekking tot waar de juridische grenzen van de aanpak liggen.

8. LITERATUURLIJST

Bantema, W., S.M.A. Twickler, S.A.J. Munneke, M. Duchateau en W.Ph. Stol (2018). *Handhaving van de openbare orde door bestuurlijke maatregelen in een digitale wereld*. Den Haag: Sdu (reeks Politie en Wetenschap, nr. 103).

Bantema, W. en W.Ph. Stol (2020). *Hoe burgemeesters kunnen bijdragen aan een digitaal veilige samenleving*. In C. de Poot, E. Lievens, W. Stol & L. De Kimpe (red.) (2020) Cahier Politiestudies, jaargang 2020/3, themanummer Politie en Cybercrime, pp. 223-237.

Bantema, W., Westers, S. & Munneke, S. (2020). *Niet bevoegd, wel verantwoordelijk? Handhavingsmogelijkheden bij online aangejaagde ordeverstoringen*. Boom Bestuurskunde: Den Haag.

Bantema, W., S. Westers, M. Hoekstra, R. Herregodts, S. Munneke (2021). *Black box van gemeentelijke online monitoring. Een wankel fundament onder een stevige praktijk*. Den Haag: Sdu (reeks Politie en Wetenschap).

Groothoff, B., Bakker, S., & Bosma, N. (2022). Drillrap en strafrecht: mogelijkheden en grenzen. *Ars aequi, juni*(6), 441-451. [6]

Moussaid, Y., Van den Broek, J.B.A. & Roks, R.A. (2022). *Problematisch groepsgedrag in het digitale tijdperk: de knelpunten, zorgen en behoeften rondom online problematisch groepsgedrag van professionals in Zoetermeer, Delft en Den Haag*. Rotterdam: Partner in Crime/Erasmus Universiteit Rotterdam

Roks, R. A. & van den Broek, J. B. A. (2020). *Cappen voor Clout?* Erasmus Universiteit Rotterdam: Rotterdam.